

**ARAPÇA-TÜRKÇE MANZUM
SÖZLÜKLERDEN TÜRK Ü TÂZÎ VE
HAKKINDA YAYINLANAN BİR
MAKALE ÜZERİNE BAZI TESPİT
VE TEKLİFLER**

SOME FINDINGS AND
SUGGESTIONS ON AN ARTICLE
PUBLISHED ABOUT ONE OF THE
ARABIC-TURKISH VERBAL
DICTIONARIES: TÜRK Ü TÂZÎ

Doç. Dr. Muhittin TURAN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-posta: muhit_33@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-1499-7916

Öz

Eski Türk edebiyatının metin neşri sahası, bu edebiyatın inceleme sahalarından önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu yönde şimdiye kadar manzum ve mensur birçok eser günümüze taşınmakta ve böylece Türk dili ve edebiyatının ürünlerini ortaya koymak bakımından önemli gelişmeler kaydedilmektedir. Bu gelişmelerden biri de manzum sözlükler konusunda yapılan yayınlar olmuştur. Bu sözlükler veya şerhleri üzerine yapılan yayınlar son dönemde artmakta ve okuyucuların istifadesine sunulmaktadır.

Manzum sözlükler bilindiği gibi talebenin öğretim hayatının daha başlarında karşısına çıkmaktadır. Bu sözlükler özellikle ezber yetisini geliştirme, vezin, edebî bilgiler, Türk kültürünü öğretme vb. konulara yönelik yazılmış olmakla birlikte merkeze kelime öğretimini almaktadır. Dolayısıyla bu durum, hedef dilin hemen bütün kelime türlerini (isim, sıfat, zamir, zarf...) içeren bu sözlükleri önemli bir yere koymaktadır. Doğru, güvenilir bir manzum sözlük neşri de bu sözlüklerin Türk dili ve edebiyatı içerisindeki önemini ortaya koyacaktır.

Bu minvalde, her türlü ön yargıdan, kasıttan uzak, tamamen ilmî ve yapıcı eleştirilerin her alanda olduğu gibi bu alanda da yapılacak yayınlara faydalı olabileceği ve söz konusu kıymeti teslim edeceği bir gerçektir. İşte buradan hareketle bu yazımızda Türk ü Tâzî üzerine bir inceleme yapılacak, iki nüsha üzerine kurulmuş bir yayınına bazı tespit ve teklifler getirilecek ve esere Süleymaniye Kütüphanesi 876/7 numaralı nüshası da eklenerek metin tekrar tesis edilecektir.

Anahtar kelimeler: Türk ü Tâzî, manzum sözlük, İbni Kalender.

Abstract

The text publication field of old Turkish literature constitutes an important part of the field of study of this literature. In this direction, many works in verse and prose have been carried to the present day, and thus, important developments have been recorded in terms of revealing the products of Turkish language and literature. One of these developments has been the publications on verse dictionaries. The publications on these dictionaries or their commentaries have been increasing recently and are offered to the readers.

As it is known, verse dictionaries appear before the student at the very beginning of his education life. Although these dictionaries are written especially for the development of memorization skills, meter, literary knowledge, teaching Turkish culture, etc., they take word teaching to the center. Therefore, this situation places these dictionaries, which

contain almost all the word types of the target language (noun, adjective, pronoun, adverb...) in an important place. A correct and reliable verse dictionary publication will also reveal the importance of these dictionaries in Turkish language and literature.

In this respect, it is a fact that completely scientific and constructive criticism and criticism, free from all kinds of prejudices and intentions, can be beneficial to the publications to be made in this field as well as in any other field, and they will acknowledge the value in question. From this point of view, in this article, an examination will be made on *Türk ü Tâzî*, some determinations and proposals will be made for a publication based on two copies, and the text will be re-established by adding the copy numbered 876/7 of the Süleymaniye Library to the work.

Keywords: Türk ü Tâzî, verse dictionaries, İbni Kalender.

1. Türk ü Tâzî Hakkında Genel Bilgiler

Türk ü Tâzî, elimizdeki bilgilere göre en erken 16. yüzyılda yaşadığını düşündüğümüz Muhammed bin Hızır eş-şehîr ibni Kalender, kısa adıyla İbni Kalender tarafından kaleme alınmış Arapça-Türkçe¹ manzum bir sözlüktür. Eserin telif tarihi net değildir. Elimizdeki üç nüshadan sadece Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'ndeki nüshanın ferağ kaydında 1652/53 (H 1063) yılı kayıtlıdır. Ayrıca "S1" olarak rumuz verdiğimiz Süleymaniye nüshasındaki derkenarlarda verilen kaynaklar² en geç 16. yüzyılda kaleme alınan kaynaklardır. Dolayısıyla bu karineler dışında eserin yazılış tarihi ile ilgili herhangi bir malumata ulaşamadığımızdan eserin en erken 16. yüzyılda kalem alındığını söyleyebiliriz.

Mukaddimedede "muhtasar"³ olarak kaleme alındığı belirtilen eser bir mensur mukaddime ve 19 manzumelik/kıt'alık sözlükten oluşmaktadır. Mukaddime bölümünde hemen her manzum sözlükte olduğu gibi Allah'a hamt, Hz. Muhammed'e salavat ve onun "âl ü ashâbına ve evlâd ü ezvâcına" saygı yer alır. Nâzım, "mübtedî" ya da sıbyânların sözlükteki kelimeleri kolayca ezberlemeleri/öğrenmeleri amacıyla Arapça kelimeleri Türkçe manalarıyla toplayıp nazmettiği muhtasar" bir Arapça-Türkçe manzum sözlük yazdığını belirtir. Ardından dua bölümüyle mukaddime biter.

Eserin sözlük kısmı, yukarıda da belirtildiği üzere her biri 10 ile 16 beyit arasında olan 19 manzumeden ve toplam 235 beyitten oluşur. Bu manzumelerin hepsi gazel nazım şekliyle yani aa-ba-ca.. şeklinde kafiyelenmiştir. Manzumeler/kıt'alar, aruzun recez, remel, kâmil, mütekârib, hezec, tavîl, serî' bahirlerinden sâlim ve veznin illet ve zihafalara uğramış şekillerinden oluşmuştur. Kıt'a başlıkları Ç nüshasında Farsça, S1 ve S2 nüshalarında Arapçadır.

¹ Tespit edebildiğimiz 18 Arapça-Türkçe manzum sözlük bulunmaktadır: İbni Kalender *Türk ü Tâzî*, Mehmed Lebîb Efendi (1785-1867) *Tuhfe-i Lebîb*, Mehmed Fevzî Efendi (1826-1900) *Tuhfe-i Fevzî*, Fedâî (öl. 1654) *Tuhfe-i Fedâî*, Mütercim Âsım Efendi (öl. 1819) *Tuhfe-i Âsım*, Budinli Cihâdî (16. yy.) *Teşrih-i Tıbbâ*, Yozgatlı Osman Şâkir (1771/72-1816'dan sonra) *Şehdü Elfâz*, Sübha-i Sıbyân (17. yy.), Sünbülzâde Vehbî (1721-1809) *Nuhbe-i Vehbî*, Şeyh Ahmed (17. yy.) *Nazm-ı Le'âl*, Ayıntâbî Abdülmecîd-zâde Hâfız Efendi (17-18. yy.) *Nazm-ı Ferâ'id*, Müfîdül-Müstefîdîn (17. yy.), Mahmûdiyye, Yahya Efendi (19. yy.) *Lügat-i Yûsuf*, Visâlî (16. yy.) *Lügat-i Visâlî*, İbni Ferîste (öl. 1418'den sonra) *Lügat-i Ferîsteoğlu*, Merkezzâde Ahmed Efendi (öl. 1555/56) *Islâh-ı Merkezî*, Şemsî (17. yy.) *Cevâhirü'l-Kelimât*.

² Bu kaynakların adları "Nüsha Tavsifleri" başlığı altında verilmiştir.

³ Muhtasar, bir eserin özet hâlinde kaleme alınmasından meydana gelen telif türüdür.

Eserdeki manzumelerin numarasını, nazım şekillerini, beyit sayılarını ve vezinlerini şu şekilde verebiliriz:

<u>No.</u>	<u>Naz. Şekli</u>	<u>Beyit Say.</u>	<u>Vezin</u>
1	gazel	12	Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün
2	gazel	12	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
3	gazel	12	Mütefâ'ilün fe'ülün mütefâ'ilün fe'ülün
4	gazel	12	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
5	gazel	11	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
6	gazel	12	Müfte'ilâtün müfte'ilâtün
7	gazel	12	Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
8	gazel	12	Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün
9	gazel	11	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
10	gazel	12	Fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün
11	gazel	10	Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün
12	gazel	11	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilât
13	gazel	14	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
14	gazel	14	Müstefilün fe'ülün müstefilün fe'ülün
15	gazel	12	Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
16	gazel	15	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilât
17	gazel	14	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
18	gazel	16	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün
19	gazel	11	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

Manzume/kıt'a başlıkları ise şöyledir:

<u>No.</u>	<u>Kıt'a Başlıkları</u>
1	El-kıṭatü'l-ülâ fi-baḥri'r-recez el-müşemmen es-sâlim
2	El-kıṭatü's-sâniye fi-baḥri'r-remel el-müşemmen es-sâlim
3	El-kıṭatü's-sâlişe fi-baḥri'l-kâmil el-kaṭf el-müşemmen
4	El-kıṭatü'r-râbi'a fi-baḥri'l-müteḳârib el-müşemmen el-maḳşür

- 5 El-kıṭatü'l-hāmise fī-baḥri'l-hezec el-müsemmen es-sālim
- 6 El-kıṭatü's-sādise fī-baḥri'r- (recez) el-maṭviyy el-müreffel el-murabba'
- 7 El-kıṭatü's-sābi'a fī-baḥri'l-mütekārib el-müsemmen el-maḫşür
- 8 El-kıṭatü's-sāmīne fī-baḥri'r-recez el-maṭviyy el-maḫbün
- 9 El-kıṭatü't-(tis'a) fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḫzūf
- 10 El-kıṭatü'l-āşire fī-baḥri't-ṭavīl el-müsemmen es-sālim
- 11 El-kıṭatü'l-hādī 'aşer fī-baḥri'l-hezec el-aḥreb el-mekfūf
- 12 El-kıṭatü's-sāniye 'aşer fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḫbün
- 13 El-kıṭatü's-sālişe 'aşer fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḫşür
- 14 Kıṭa-i çehārdehüm der-baḥr-i recez-i taḥlī
- 15 El-kıṭatü'l-hāmise 'aşer fī-baḥri'l-hezec el-müseddes el-maḫşür
- 16 El-kıṭatü's-sādise 'aşer fī-baḥri'r-remel el-müsemmen el-maḫbün el-maḫşür
- 17 El-kıṭatü's-sābi'a 'aşer fī-baḥri'l-hezec el-müsemmen es-sālim
- 18 El-kıṭatü's-sāmīne 'aşer fī-baḥri's-serī el-maṭviyy
- 19 El-kıṭatü't-tāsi'a 'aşer fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḫzūf

*Türk ü Tâzî'*de manzumelerin nazım tekniği ve üslubunun zayıf bir görünüm arz ettiğini söyleyebiliriz. Bu durum aslında manzum sözlüklerin genelinde görülen bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Manzum sözlüklerin bilhassa ezber yetisini geliştirmek, vezin ve bahirleri öğretmek, edebî bilgiler vermek, dil bilgisi öğretmek, kültür aktarımında bulunmak gibi birden çok amaca yönelik hazırlandığını düşünürsek manzum sözlüklerde bu tür bazı aksaklıkların tabii olduğu kanaatine varabiliriz. Diğer bir ifade ile nâzım vezni, manayı vb. göz ardı etmeden Arapça, Farsça veya diğer dillerdeki kelimelere Türkçe karşılıklar bulmak için dar bir dairede dolaşmaktadır. Bu dar daire, nâzımı bazı kelimelerde tasarruf yapmaya sevk etmiş ve vezin sorunlarının, teknik ve üslup bakımından bazı aksaklıkların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Mesela, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezinli şu beyitte "bezr" kelimesi bir hece kabul edilmiştir.

Füm u bürr ü kāmḥ buğday **bezr** toḥum

Burçaḫ adı mülk-ile culbāndur (19/3)

Müstefilün fe'ülün müstefilün fe'ülün vezinli aşağıdaki beyitlerde de aynı durum gözlemlenmektedir:

Yarım geceye behre taşla dimege bükre
Bir kez dimege merre ne **vakt** dimege eyyân (14/6)

Çopuz çalıcı **avvād** av avlayıcı şayyād
Tamar urıcı faşşād şaplayıcı şafân (14/8)

Benzemege di **eşbāh** uyarmağa di inbāh
Şulara dağı emvāh balıklara di nīnān (14/9)

Ve zin gereği şeddeli bir harfi şeddesiz okumak manasına gelen tahfif (kasr) misalini aşağıda görmekteyiz. Aslı “sinn” olan kelime “sin” şeklinde düşünülmüştür:

Fe‘ülün mefā‘ilün fe‘ülün mefā‘ilün
Ba‘ūzat üyez ü leys̄ sinek dutcı örümcek
Şezā at sinegi vü sebu‘ yırtıcı **sin** diş (10/5)

Aynı durum şu beyitlerde de mevcuttur:
Naşihat ögüt ü **den** küp ü hāmile yüklü
Zeher çiçek ü iccāş erik fākiheth yemiş (10/6)

Aşağıdaki “muḥ” kelimesinde bunu görmekle birlikte “ḥarīf” kelimesinde de zihaf yapılmıştır:

Raḥam kırtal u zürzür sığırcık ‘usse güye
Tamar ırk u ilik **muḥ ḥarīf** güz şitādur kış (10/11)...

Müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün
Has marul u baḳl tere yonca kıat
Top küre çevgen de (di) şavlecān (18/8)

Kıtkıḳ u **tal** rac’ digil yağmura
Sebseb ü mevmāt u mefāza yabān (18/4)

2. Metindeki Arapça Kelimeler ve Karşılıkları Hakkında

1058 Arapça kelimenin⁴ karşılıkları verilen sözlükte bir kelimenin genellikle tek bir karşılığının verilmediğini görülür. Kaynak dildeki kelimelerin olabildiğince birden çok manası verilmeye çalışılarak hem kaynak dil hem de aktarılan dil açıklığıyla ortaya konmaya çalışılır. Arapça kelimelerin çok az bir kısmı tek bir kelime ile karşılanmıştır. Tabii olarak her iki karşılıkların da kahir ekseriyetini Türkçe kelimeler oluşturmaktadır. Bir Arapça kelimenin en az iki karşılığının verildiği toplam 15 kelime tespit ettik. Bunlar içerisinde bir kelimenin en çok altı karşılığının (“ayn” kelimesi) verildiğini görüyoruz. Bu kelimeler şunlardır:

‘Ayn “altun, bulut, çeşme, göz, gözci, varlık” (2/5)⁵; bāb “dürlü” (13/3), “kapu” (8/2); hāl “beğ” (3/5), “tayı” (3/5); hārb “bozuk” (3/1), “urmağ” (2/9); hayye “iv gel” (2/6), “yılan” (1/11); kaṭṭān “panbuk şatıcı” (14/10), “yağun ölçegi” (19/1); qar “dögmek” (13/9), “kabak” (8/4); kaşab “karğu” (5/3), “kettān bezi” (5/3); lebān “at göğüsü” (18/13), “avrat südü” (18/14), “emmek” (18/14); leys “aslan” (6/1), “sinek dutcu örümcek” (10/5); mehāt “Güneş” (16/12), “yaban öküzi dişisi” (16/7); merre “bir kez” (14/6), “kazma” (19/9); rāh “gitdi” (2/4), “süci” (8/2); şabā “dünden dîne dönmek” (5/9), “gün toğusu yili” (5/9); tarf “göz” (2/8), “gözücü” (18/9).

Bir Türkçe kelimenin birden çok Arapça ve/veya Farsça kelime ile karşılandığını da görürüz. Bunlar içerisinde en çok 11 karşılık ile “bölük” kelimesi gelmektedir. Metinde sayısı 72 olan bu kelimeler şunlardır:

(Ayun) şorı “muḥāk” (16/6), “selḥ” (16/6); acı “mürr” (19/9), “üçac” (4/6); açlık “cū” (10/2), “seğab” (10/2), “ṭavā” (5/3); ağrı “dā” (13/4), “elem” (3/6), “vece” (10/9); alkış “medḥ” (10/2), “senā” (10/2); arığ “ğass” (10/7), “naḥif” (10/7); aslan “anbes” (19/7), “esed” (3/6), “hemūs” (19/7), “hizebr” (3/6), “kasvere” (6/1), “leys” (6/1), “zayğam” (6/1), “zaysem” (19/7), “dirvās” (17/7); Ay “kamer” (11/1), “zibirḳān” (18/2); az “ḳalīl” (11/2), “nezzr” (2/7); azuk “betāt” (16/13), “ḳūt” (16/13); beğ “hāl” (3/5), “şāme” (2/2); beğdeş “şebīh” (3/1), “şibh” (3/1); bezek “ḥulīle” (10/2), “ḥuly” (10/2); bıyık “seblet” (18/10), “şārib” (18/10); boy “ḥulye” (8/1), “ḳadd” (3/2); boyun “cīd” (13/13), “raḳabe” (12/2), “unuk” (5/1); bozuk “ḥarāb” (3/1), “hārb” (3/1); bölük “aşabe” (6/8), “farīḳ” (3/7), “fevc” (6/8), “fırḳa” (3/7), “ḥizb” (6/8), “ḳabīl” (3/7), “mele” (16/13), “şeml” (16/13), “şirzime” (6/8), “ṭabaḳ” (3/7), “zümre” (1/10); budak “ğuşn” (16/11), “ḳāzīb” (16/11), “şu’be” (5/7); buğday “bürr” (19/3), “fūm” (19/3), “ḳamḥ” (19/3); bulut “ayn” (2/5), “seḥāb” (4/3); burçak “culbān” (19/3), “mülk” (19/3); deniz “baḥr” (1/3), “ḳamḳām” (1/3), “ṭumm” (16/12), “yemm” (1/3), “lücce” (16/12); depe “necvet” (1/8), “rebve” (15/3), “tell” (3/6); diken “avsece” (6/11), “şevke” (3/11); diş “sinn” (10/5), “zırs” (2/4); döşek “firāş” (16/11), “naṭ” (16/11); duzağ “şebeke” (3/11), “şereke” (12/7); düğün “arūsī” (8/11), “azīr” (4/4), “urs” (8/11); dürlü “bāb” (13/3), “cins” (2/11), “şımf” (13/3), “tarz” (13/3); düz

⁴ Bu sayıya beyitte verilen cem (çokluk) kelimeler de dāhildir. İkileme diyebileceğimiz “keffe keffe”yi (2/6) ve metindeki tek Farsça izafet olan “ḳavs-i ḳuzah”ı (18/3) bir kelime olarak kabul ettik.

⁵ Arapça kelimeler ve tırnak içerisindeki manaları metinden aynen alınmıştır.

yir “arā” (15/3), “kā” (1/6), “şafşaf” (1/6), “şahrā” (1/6), “şahşāh” (1/6); emmek “lebān” (18/14), “malk” (2/11); gemi “fūlk” (16/12), “sefine” (16/12), “zevrağ” (5/9); giyiyir “cidāle” (1/2), “fecve” (1/2), “ğabrā” (1/2); gök “birka” (18/2), “cerbān” (18/2); göñül “fuād” (7/8), “hāled” (7/8), “zamīr” (7/8), “kalb” (9/5); göz “ayn” (2/5), “tarf” (2/8); gözüğü⁶ “secencel” (12/3), “mirāt” (10/1); Güneş “cevne” (18/2), “mehāt” (16/12), “yūh” (16/12); Güneş ü Ay “kamerān” (12/1), “neyyirān” (18/1); güye “sūs” (15/10), “usse” (10/11); kabağ “dübbā” (5/10), “kar” (8/4); kalkan “cünne” (7/4), “micen” (7/4); karmak “hālṭ” (2/9), “şamṭ” (13/6); kurd “sīd” (13/2), “sirhān” (13/2); kurd u koyun üni “suğā” (4/5), kurd u koyun üni “uvā” (4/5); kurşak “havşala” (8/7), “mīde” (9/4); kuyu “bir” (1/8), “cūbb” (10/7); mantar “keme” (17/3), “reb” (13/11); nerdübānuṣ ayağı “derece” (16/3), “rütbe” (16/3); orağ “mıḥşad” (8/5), “mincel” (8/5); ölüm “ḥatf” (13/5), “menūn” (17/4), “mevt” (17/4); saçağ “hüdb” (5/2), “sağf” (18/15); şusuz “aṭaşān” (12/4), “müteatṭış” (10/10); süci “ḥamr” (3/6), “ḥumeyyā” (7/2), “kahve” (2/10), “karḳaf” (2/10), “mül” (2/10), “müze” (3/6), “rāḥ” (8/2), “raḥīk” (7/2), “şahbā” (3/6), “şemül” (7/2), “uḳār” (2/10); şiş “seffūd” (15/11), “verem” (10/9); tağ “cebel” (5/5), “ṭavd” (9/10); tamu “hāviye” (16/14), “sağar” (16/14); taṅla “bükre” (14/6), “felak” (5/5), “ğudāt” (16/6); ten “cesed” (7/7), “cirişşā” (7/7), “cism” (7/7), “cüsman” (7/7); toğrı yol gösterici “hādī” (1/2), “mürşid” (1/2); toz “ğabre” (8/4), “ğubār” (8/4), “ğubre” (2/8), “heyc” (8/4), “katere” (12/9); tuz “milḥ” (2/8), “milḥ” (8/4); ulu “hümām” (8/9), “reīs” (7/6), “semeyda” (7/6), “zaīm” (7/6); ülü “ḥişşe” (16/13), “kıst” (16/13); us “aql” (7/8), “başıra” (7/8), “lubb” (10/8), “nühye” (7/8), “zihn” (7/8); yağmur “ğays” (2/8), “ḥayā” (10/2), “kıṭkıṭ” (18/4), “rac” (18/4), “ṭall” (18/4), “vadḳ” (10/2); yazıcı “kātib” (16/1), “münşī” (16/1); yemiş “fākihēt” (10/6), “semere” (12/6); yıl “sene” (12/10), “ām” (2/1); yol “fecc” (2/1), “nehc” (4/2); yüz “ṭala” (13/7), “vech” (7/3).

Sözlükte Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait kelimelerin de yer aldığını görmekteyiz. 60’tan artık olan bu kelimeleri ve günümüzdeki manalarını şu şekilde verebiliriz:

Ağü “zehir”⁷ (19/8), aşşı “yarar, çıkar, kazanç” (13/1), aşğun/eşkün “açık adımlarla hızlı yürüyen at” (14/7), bağırtlak “yabani ördek, kılıkuyruk kuşu” (16/8), beñdeş “eş, benzer” (3/1), çav “yüksek ses” (8/2), çetük “kedi” (1/10), demren “okun ucuna geçirilen demir ya da kemik parça” (6/1), dike “kuşbaşı büyüklüğündeki et parçası; dikkatle, kulak kabartarak, dik dik” (7/1), dirmek “toplamak, biriktirmek” (6/6), dirnek “toplantı, toplantı yeri” (13/1), egsi “ucu yanmış odun; od közü” (19/6), elegimsağmalı “gökkuşağı” (18/3), emcek “meme” (13/13), etmek “ekmek” (9/1), fik “bakla” (8/1), gicik “kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı” (16/14), gidi “deyyus, kaltaban, pezevenk” (11/8), gegüz/gögüz “gögüs” (16/5), gözüğü/gözüğü “ayna” (10/1), güye “güve” (10/11), ıḳlık “rebap, ayaklı kemani” (15/2), injen “çok, pek çok” (17/2), inji/injü

⁶ gözüğü

⁷ Metinde geçen Eski Anadolu Türkçesi’ne ait bu kelimelerin tırnak içerisinde verdiğimiz manaları *Yeni Tarama Sözlüğü*’nden alınmıştır: Cem Dilçin (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. TDK Yay.. Ankara.

“inilti” (10/7), irte “ertesi, gelecek sabah, yarın” (5/6), issi “sıcaklık, hararet” (5/2), ivmek “acele etmek” (12/4), kazğan “kazan” (6/9), kerdeme/kerdime “tere otu” (8/1), keş “yoğurt kurusu, ekşimik” (11/4), kındıra “hasır otu” (6/11), kırnağ “cariye, halayık” (5/6), kıvuk “oyuk, oyulmuş” (16/5), mamı “ebe” (6/2), od koğı “kıvılcım” (12/10), od yalıñı “alev” (10/9), or “hendek” (13/5), ödek “ödenmesi gereken şey” (16/6), önegü “inatçı” (14/10), perçek/pürçek “alından ve şakaklardan sarkan saç, kâkül” (13/13), püs “ökse, sopa, değnek” (19/4), sağrağlar “kadehler, bardaklar” (7/2), şayağ “tereyağı” (17/9), şığan(mak) “kolları sıvamak, hazırlanmak” (4/7) şımak “bozmak, kırmak; gereğini yapmamak, hiçe saymak” (14/3), sin “mezar” (19/5), susağ “tahta kova, su kabı” (5/1), süci “şarap” (2/10), şapla “sille, tokat” (14/8), tolunmak “tahta kova, su kabı” (12/2), toy “Kazdan büyük bir yabancı kuş” (3/8), uğunmak “bayılacak hâle gelmek, bayılmak, aklı başından gitmek” (13/4), ud “haya, edep, ar” (15/9), uvacık “ufacık” (16/4), ülü “hisse, pay” (16/13), üyez “sivrisinek, at sineği” (10/5), viribimek/virbimek “göndermek, irsal etmek” (14/11), yağrın “sırt” (13/3), yay “yaz ayı” (11/6), yazık “cürüm, günah” (5/1), yelmek “koşmak, acele etmek” (6/6), yılğın “ılgın ağacı” (11/5), yonmak (2/3) “yontmak, tıraş etmek; silmek, yok etmek”, yorğa “rahvan” (8/8).

Sözlükte birden çok kelimededen oluşan cümle niteliğindeki söz öbekleri de yer almaktadır. Sayısı sekiz olan bu cümleler şunlardır:

Ḳutile ğulāmu Zeyd	“Depelendi ḳulı Zeyd’ün.”	(3/10)
Teḳarreb ileyye	“Yaḳın ol bağa.”	(4/7)
Ente lenā	“sen bize”	(8/6)
Limen ḳulte?	“Kime didün?”	(5/4)
Lehu evlā.	“Aña lāyık.”	(5/6)
Fi’r-remādī.	“Küldedür.”	(9/3)
Hā ene zā.	“Uş dururın ben.”	(18/5)
Mine’l-faḫş.	“Yaramazdan.”	(5/4)

Metinde yazılışları birbirine benzeyen kelimeler de vardır. Sayısı beş olan bu kelimeler şunlardır:

اخراج	iḫrāc “çıkmak” (14/7)
احراج	iḫrāc “tar itmek” (14/7)
خال	ḫāl “beğ” (3/5), “ḫayı” (3/5)
خل	ḫal “sirke” (9/6)
قصب	ḳaşab “ḳarğın” (5/3) “kettān bezi” (5/3)

قصاب	kaşşāb “et şatan” (5/3)
صحرا	şahrā “düz yir” (1/6)
صحرا	şahrā “kaçı taş” (16/4)
صفصاف	şafşaf “düz yir” (1/6)
صفصاف	şafşāf “sögüt” (1/7)

Diğer bazı manzum sözlüklerde olduğu gibi vezin zaruretinden, nâzımın unutulmasından, kelimeyi tekrar hatırlatmak istediğinden, kaynak ittihaz ettiği eserlerden kelime alırken ortaya çıkan tekrarlardan vb. sebeplerden bazı Arapça kelimelerin manası metnin farklı yerlerinde tekrar verilmiştir. Bu tür kelimelerin sayısı dokuzdur: Ğurfe “çardağ” (3/9), (9/1); fırça “bölük” (3/7), (6/8); ğanem “koyun” (5/1), (8/3); kûze “bardak” (3/9), (9/6); milḥ “tuz” (2/8), (8/4); nebāt “bitmek” (16/11), (4/6); serîr “taht” (2/3), (7/5); tis’a “toğuz” (1/9), (6/3); koruḵ “hışırım” (15/1), (5/10).

Sözlükte 21 kelimenin çokluk (cem’) şekillerine yer verilmiştir:

Berānis “burnus’uḡ⁸ cem’i” (17/5); beyādır “beyder’üḡ⁹ cem’i” (17/12); cevāmis “cāmus’uḡ¹⁰ cem’i” (17/7); devāḥin “(duḡān)¹¹ cem’i” (17/13); cifān “(cefne)¹² cem’i” (18/7); źiyā’ “(źay’a)¹³ cem’i” (13/10); ekdās “(küds)¹⁴ cem’i” (17/12); rüteb “(rütbe’nin) cem’i” (16/3); teys “teke” (1/11), tuyūs “tekeler” (7/11); şuḡūn “(şahn)¹⁵ cem’i” (18/9); sühüb “seheb’üḡ cem’i” (16/2); derecāt “(derece’nin) cem’i” (16/3); felevāt “felāt’un (cem’i)” (16/2); ğadavāt “(ġudāt)¹⁶ cem’i” (16/6); ḥītān “(ḥüt)¹⁷ cem’i” (19/2); kelim “(kelime’nin) cem’i” (16/1); kelimāt “(kelime’nin) cem’i” (16/1); revābī “(rebve)¹⁸ cem’idür” (15/3); sebeḡāt “(sebeḡat) cem’i” (16/5); ruḡa “pāre”, ruḡā “pāreler” (13/8); cirv “(köpek eniği)”, cirā “(köpek enikleri)” (1/10).

Manzum sözlüklerin kahir ekseriyetinde mevcut olan bir özellik olarak manzumelerin/kıt’aların son beyitlerindeki âşıkâne ve ilmi terviç eden ifadeleri, nasihat ve dua cümlelerini metnimizde de görmekteyiz. Bunlardan biri hariç diğer

⁸ bornoz

⁹ beyder: harman yeri

¹⁰ su sığırı

¹¹ tütin

¹² ağaç çanak

¹³ köy

¹⁴ harman

¹⁵ saray ortası

¹⁶ sabahleyin, sabah vakti

¹⁷ balık

¹⁸ tepe

hepsinin ilimle ilgili olduğu gör÷lür. 19 manzumenin tamamında olan bu cümleler Şu Şekildedir:

Ṭālib ki dersin hıfz ider adri anuŐ feva'l-‘ulā (1/12)

Ögrenürsen dersi her gün fazl-ile olduŐ Şehir (2/12)

Bu lügati ezber iden yeri Şadr olur be-her cā (3/12)

Sa‘adetlü oğul oğıyup yazan (4/12)

ıŐ u yaz oğı yaz mümtāz olam dirseŐ ü yüzi ağ (5/11)

Yarışalum gel hoŐca bu meydān (6/12)

Lügat cevheri yoğısa sende sus (7/12)

‘İlme dürişen cüvān ser-ver olur bir zamān (8/12)

‘İlm-ile ayy olan ölmez zindedür (9/11)

Sa‘adet bulam dirseŐ oğul gice gün dürüş (10/12)

Cāhilden ırağ ol ŐaŐa ayr itmez o bī-re‘y (11/10)

Fe‘ilātün fe‘ilātün bu kitāb

Oğuyanı ider üstād-ı zamān (12/11)

Fā‘ilātün kim oğursa fā‘ilāt

Cümle ‘ālem aŐa ider iltiyā‘ (13/14)

Olsa ğidā-yı ma‘Őüm azı olur çü Lođmān (14/14)

Bilenler oldu fi‘d-dāreyn mes‘ūd (15/12)

Oğı yaz ‘ār-ı cehilden bulasız tā ki necāt (16/15)

Lügatle iden istīnās alāŐ olur mine‘l-iflās (17/14)

ağ bu ki bu bağrı bilen buldı kān (18/16)

Fā‘ilātün fā‘ilātün bu kitāb

Dürr ü cevher olu ‘ığd-ı cāndur (19/11)

3. Nüsha Tavsifleri

Türk ü Tāzī‘nin üç nüshasını tespit ettik. Bu nüshalar ve özellikleri Şu Şekildedir:

1. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, *Lügat-i İbni alender*, 876/7.

(S2) şeklinde rumuz verdiğimiz bu nüsha, zahriyesinde verilen bilgilere göre içinde *Kitâb-ı Lügat-ı Cevâhirü'l-Kelimât*, *Lügat-i Bahriü'l-Garâ'ib*, *Lügat-i Nazmü'l-Esâmî*, *Tuhfe-i Şâhidî*, *Lügat-i Halîmî*, *Tuhfe-i Hüsnâmî*, *Lügat-i İbni Kalender*, *Risâle*, *Lügat-i Nazîre-i Şâhidî*, *Nisâbu's-Sıbyân* olan ve bunlardan bir kısmı yaprak kopması nedeniyle mevcut olmayan bir mecmuanın içerisinde. Eser ise bu nüshanın 83b-90b sayfaları arasında yer almaktadır. Ta'lik hatla yazılan eserde telif veya istinsah tarihi yoktur. Eserin adı/başlığı "Hâzâ kitâbu lügat-i ibni Kalendar rahmetu'llâhi 'aleyh" tir ve katalogda da "Lügat-i İbni Kalendar" olarak yer almaktadır fakat nâzım, eserine *Türk ü Tâzî* ismini verdiğini söyler: "...ve bu muhtaşara *Türk ü Tâzî* diyü ad virdüm." (83b) Kıt'a başlıkları ve 88b sayfasına kadarki sözlük bölümünde Arapça kelimelerin üstü, kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

2. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, *Manzume-i Lügat-i Kalendar*, 19 Hk 4578.

Eser, (Ç) şeklinde rumuz verdiğimiz nüshanın 1b-10a sayfaları arasında yer almaktadır. Harekeli nesih, üç ay filigranlı, ciltsizdir. Dış ölçüler 215X155, iç ölçüler 145X100'dür. Çift sütun ve her sayfada 14 satır vardır. Manzume başlıkları kırmızıdır. Nüshanın Süleymaniye nüshasından farklı olarak kıt'a başlıkları Farsça yazılmıştır. Ayrıca ferağ kaydında eserin 1652/53 (H 1063) yılında kaleme alındığı bilgisine yer verilmiştir ki üç nüshada tarih verilen tek nüsha budur.

3. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu, *Kitâbu Türki Tazî*, 07 Tekeli 671/2.

(S1) rumuzlu bu nüsha 195x140-130x75 mm. ve filigranlıdır. Satırlar muhtelif. Eser, nüshanın 60b-79a sayfaları arasında yer almaktadır. Nâzımın adı "Muhammed bin Hazr eş-şehîr bi-ibni Kalendar" olarak geçmektedir. Kıt'aların başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Derkenarlarda aralarında en geç 16. yüzyıl sözlüklerinin bulunduğu bazı eserlerden istifade edildiği görülmektedir. Sayısı 11 olan bu eserler şunlardır:

1. ص veya *Sihâh* şeklinde kısaltılmış ve Cevherî (öl. 1009'dan önce)'ye ait olan *Sihâhü'l-Lüga*.

2. *Terceme* şeklinde kısaltılmış 1589'da telif edilen *Terceme-i Sihâh-ı Cevherî* veya daha meşhur adıyla *Vankulu Lügati*.

3. 1606 veya 1607 yılında vefat ettiğini tahmin ettiğimiz Hevâyî Çelebi ismindeki müellif.

4. *Kâmûs* veya ۛ şeklinde kısaltılmış Fîrûzâbâdî (öl. 1415)'nin *Kâmûsu'l-Muhî'ti*.

5. *Ahterî* olarak kısaltılan ve Muslihiddin Mustafa Karahisârî tarafından 1545'te telif edilen *Ahterî-i Kebîr*.

6. Hakkında malumat bulamadığımız *Lügat-i Müstehab*.

7. Eserde *Kânûn* veya *Lügat-i Kânûn* olarak geçen Feriştetoğlu Abdülmecid'in 1450'te telif ettiği sözlük.

8. ط ve ح olarak kısaltılan iki eser vardır ki bu harfler başka eserlerde başka sözlükleri ifade ettiğinden burada kesin olarak hangi eserlere işaret edildiği anlaşılamadı.

9. Eserde *Surûrî* olarak geçen sözlük, *Surûrî-i Kâşânî*'nin 1541'de telif ettiği *Ferheng-i Sürûrî* ya da diğer adıyla *Mecma'ü'l-Fürs* adlı eseridir.

10. Son olarak eserdeki *Lem'a* isimli eser hakkında da malumat bulamadık.

4. *Türk ü Tâzî* Hakkında Yayınlanmış Bir Makale Üzerine Bazı Tespit ve Teklifler

Bu yayın, bir incelemeyle birlikte sözlüğün çeviri yazı sistemiyle ortaya konmuş metninden oluşmaktadır (Öztürk ve Jaradat 2021). Eserin adı söz konusu nüshalarda *Türk-i Tâzî*, *Türk Tâzî*, *Türk ü Tâzî* olmak üzere üç şekilde geçer. Naşirler ise bunların dışında bir tasarrufta bulunarak eserin adını *Türkî vü Tâzî* şeklinde vermişlerdir.¹⁹ “Manzum sözlük geleneği, yazılış amaçları, eserin adı, nüshaları, telif tarih, müellifi (‘Müellif’ genellikle mensur eser yazarları için kullanılmaktadır. ‘Manzum bir eser ortaya koyan, nazmeden’ anlamındaki ‘nâzım’ kullanılsaydı daha doğru olurdu kanaatindeyiz), yazılış sebebi, eserin kafiye düzeni ve eserde kullanılan aruz kalıpları, eserin muhtevası” gibi başlıklarla metin tanıtılmış ve ardından da çeviri yazı sistemiyle Latin harflerine aktarılmıştır.

Diğer taraftan içerisinde birden çok manzum sözlük bulunan bir “Şâhidî Mecmuası” tanıtılmış ve bu mecmuanın içerisinde *Türk ü Tâzî*'nin Süleymaniye nüshasına yer verilmiştir (Nizam 2021: 428-430). Bu nüsha aslında ilk olarak Şubat 2021 tarihinde, içeriği hakkında bilgi verilerek ve üç nüshası tanıtılarak yayınlanmıştır (Turan 2021: 9). Biz bu Süleymaniye nüshasını da mevcut yayına (Öztürk ve Jaradat 2021) dâhil ederek metni yeniden tesis etmeye çalıştık.

Her yayında muhakkak gözden kaçan noktalar, yapılan hatalar, ortaya konan tercihler olabilir fakat bunların metnin genelini kapsamaması (1058 Arapça kelimenin²⁰ karşılığının verildiği sözlükte yaklaşık 190 kelimedede okuma hataları tespit edilmiştir), metnin bazı yerlerindeki bilgilerin ortaya çıkarılmaya muhtaç olması ve zaten konunun sözlük yani amacın kelimeleri doğru bir şekilde öğretmeye yönelik olması bu makalenin yazılmasının sebeplerini oluşturmuştur diyebiliriz.

4. 1. Eserin Adı

Eserin adı/başlığı S1 nüshasında *Hâzâ Kitâb-ı Türk-i Tâzî* şeklindedir. Mukaddimede ise *Türk Tâzî* olarak geçer. S2 nüshasında başlık *Hâzâ Kitâbu Lüğat-i İbni Kâleender Raḥmetu'llâhi Aleyh* şeklinde olmakla birlikte mukaddimede *Türk ü Tâzî* olarak yazılmıştır. Üçüncü nüsha olan Ç nüshasının başlığında *Hâzâ Lüğat-i Kâleender* yazılmış ve onun da mukaddimesinde eserin adı *Türk ü Tâzî* olarak verilmiştir. Kataloglarda ise *Lüğat-i İbni Kâleender*, *Manzume-i Lüğat-i Kâleender* ve *Kitâbu Türki Tâzî* şeklinde verilmiştir.

¹⁹ Aşağıda “Eserin Adı” başlığı altında bu adlandırma tartışılacaktır.

²⁰ İkileme diyebileceğimiz “keffe keffe”yi (2/6) ve metindeki tek Farsça izafet olan “kavs-i kuzah”ı (18/3) bir kelime olarak kabul ettik.

İlgili makalede “katalog tarama çalışmaları sonucunda *Türkî vü Tâzî*’nin iki nüshası” (Öztürk ve Jaradat 2021: 1099)’nın tespit edildiği ve söz konusu iki nüshanın (S1 ve Ç) “sebeb-i telif” bölümünde adlandırmaların *Türk ü Tâzî*, *Türk Tâzî* ve *Türk-i Tâzî* şeklinde olduğu belirtilmiştir. Neden bu üç isimden birinin tercih edilmediği ya da diğer bir ifade ile neden *Türk(î) vü Tâzî* şeklinin tercih edildiği ise “kütüphane kayıtları ve nüshalardaki adlandırmalar göz önünde bulundurularak eserin adının *Türkî vü Tâzî* şeklinde olmasının daha anlaşılır olacağı kanaatine vardık” (Öztürk ve Jaradat, 2021: 1099) cümlesiyle izah edilmiştir.

Eserin adı ile ilgili görüşümüz şu şekildedir:

Eserin adının üç nüshada da farklı yer aldığını görüyoruz. Yalnız bu tercihleri değerlendirmeden önce “Tâzî” kelimesinin hangi anlamlara geldiğini vermenin doğru olacağı kanaatindeyiz:

Farsça bir kelime olan “Tâzî” sözlüklerde “Arap; Arabî; Arap kavim ve cinsine mensup; bedevi at; av köpeği” (Şemseddin Sâmî, 1317: 373; Öztürk ve Örs, 2000: 753; İnce, 2015: 124; Uzun, 2013: 110; Yılmaz, C. 2 2019: 1253) gibi anlamlara gelmekle birlikte buna Ziya Şükün şu bilgileri ekler: “Nâsirî’nin ifadesine göre bütün Araplar ‘Tâz’ adlı şahsın soyundan geldiğinden ‘Tâzî’ denilmiştir. *Sirâcü’l-lüga*²¹ bu kelime için ‘tâhten’ yani ‘hücum etmek’ten müştak olduğunu ve Arapların İran’a çokça hücumları sebebiyle bu ad verilmiştir” (Şükün, C. 1 1984: 550-551).

1. *Türk-i Tâzî* (S1 nüshasının başlığında)

Burada Türkçe bir kelimeye Farsça izafet yapılmıştır. “Türk” kelimesinin diğer anlamları söz konusu edildiğinde en iyi şekliyle “Arap Güzeli” gibi bir anlam yükleyebileceğimiz bu tür bir izafet eski eserlerimizde sıkça rastladığımız bir özellik değildir (*Kâmûs-ı Türkî* gibi tamlamalarda *Türk* kelimesine Arapça mensubiyet eki getirilerek izafet yapılmıştır). Bu tercih ayrıca konuyu açıklayıcı özellikten de mahrumdur.

2. *Türk Tâzî* (S1 nüshasının mukaddimesinde)

Bu ifadeyi “Türk Arap/Arapça” şeklinde anlamlandırabiliriz fakat burada da ifadenin çok muğlak olduğunu görürüz.

3. *Türk ü Tâzî* (S2 ve Ç nüshalarının mukaddimelerinde)

Bu ifadeye “Türk ve Arap/Arapça” gibi bir anlam yüklenebilir. Üç başlık içerisinde, eğer ikinci kelimeyi “Arap” şeklinde alırsak konunun içeriğine en uygun adlandırmanın bu olacağı kanaatindeyiz.

Yukarıda müstensihlerin kendilerince doğru olduklarına inandıkları şekilleri kullandıklarını ve müellif nüshasındaki (elimizde değil) adlandırmada atıf vav’ı ve izafet konusunda bazı varyantlara gittiklerini söyleyebiliriz.

²¹ *Sirâcü’l-Lüga*, Sirâceddin Alihan Arzu (öl.1169)’nun 1147 yılında telif ettiği Farsçadan Farsçaya sözlüğüdür (Said-i Nefisi, 2009: 81).

Tasarrufta bulunarak eserin adını “Arapça ve Türkçe” anlamındaki *Türk(î)*²² vü *Tâzî* şeklinde düşündüğümüzü farz edelim. Böyle bir adlandırmanın daha açıklayıcı olduğu ortadadır. Yalnız burada üç nüshanın üçünde de böyle bir şeklin tercih edilmemesi ve bu nüshaların yine üçünde de farklı adlandırmalar yapılmış olması bizi böyle bir tasarruftan (*Türk(î) vü Tâzî*) uzaklaştırmaktadır.

Ayrıca “Türk” kelimesinin eski eserlerimizde “Türkçe” anlamında kullanıldığını tespit edemedik fakat

Sonuç olarak, “Tâzî”nin yukarıda belirtildiği üzere “Arap” anlamını da taşımış olması, eski eserlerimizde -çok az da olsa- “lisân-ı *Türk ü Tâzî*” şeklinin kullanılmış olması ve üç nüshanın ikisinde yani varyant çokluğu ile *Türk ü Tâzî* şeklinin tercih edilmesi bizi eserin en doğru adının *Türk ü Tâzî* şeklinde olduğuna götürmektedir.

4. 2. Okuma Hataları ve Vezin Aksaklıkları

Eski harfli manzum metinlerdeki kelimeler, olması gerektiği gibi Latin harflerine aktarılmadığında vezin aksaklıklarıyla karşılanabilir. Bu aksaklıklarla genellikle varyantların çokluğuna dikkat edilmediği, vezne ve manaya mugayir varyantın ya da daha ileri bir durum olarak mevcut üç nüshada da olmayan bir kelimenin metne dâhil edildiği durumlarda karşılaşılır. Ayrıca çeviri yazıdaki hatalar; mesela kısa ünlü yerine uzun, uzun ünlü yerine kısa ünlülerin gösterilmiş olması vezni doğrudan bozmaktadır. İncelediğimiz makalede de bu tür aksaklıklarla karşılaştık. Ayrıca atıf vav’larının yazmada bazı yerlerde gösterilmemesi naşirlerin de bu vav’ları yanlış olarak metne dâhil etmemeleri sonucunu doğurmuştur. Metin tamiri yoluyla gereken yerlere eklemeler yapılmamış olması, bazı Arapça kelimelere i’rabların eklenmemesi ve izafetlerdeki bazı yanlışlıklar diğer aksaklık sebepleri arasındadır. Karşılaştığımız misallerden bazılarını açıklayacak bazılarını ise liste şeklinde vereceğiz.

Sekî şuffe sikke şoşak ğam kayğu ğurfe çardağ

Yed el göze bardağ iki kat arası işnâ (3/9)²³

Vezni mütefâilün fe’ülün mütefâilün fe’ülün olan yukarıdaki beyitte “i” sesi uzun gösterilen kelime Türkçedir yani “seki” şeklinde yazılmalıdır. “ğam” kelimesi vezni bozmakta ve orijinal şekli olan “ğamm” tercih edilmelidir. İkinci mısradaki “güze” kelimesi de yanında verilen “bardağ” manasına uygun olarak “küze” olmalıdır.

Lev eger maîşe dirlik kıtile ğulâmu Zeyd’ün

Depelendi kılu Zeyd’ün lehu aña ibki ağla (3/10)

Aynı manzumdeki yukarıdaki beytin sonundaki “Zeyd’ün” kelimesi Arapça bir cümlenin içerisinde ve cümlenin manası alt mısradan verilmiştir. İlgi eki olarak gösterilen ek tenvindir yani “Zeydin” şeklinde okunmalıdır.

²² “Türk” kelimesine mensubiyet ekinin getirilmesi yani “Türkî” şekli, dil bilgisi bakımından çok doğru kabul edilmese de eski metinlerimizde rastladığımız bir durumdur.

²³ Parantez içerisinde verilen rakamlardan ilki söz konusu yayındaki manzumenin numarasına, ikincisi ise beyit numarasına işaret etmektedir.

Şebeke duzağ u şevke diken ü dimāğ beyni

Dem kan u cild deri işün āhiri kuşārā (3/11)

Aynı manzumedeki bu beytin ikinci mısraında vezin aksamaktadır. İlk kelime olan “Dem”e hâl eki getirilerek yani “Dem(e)” şeklinde durum düzeltilebilir.

Ġurze **nigendedür juv** derz yiv

Sakf saçağdurur ve hem yeñ kunān (18/15)

Beytin vezni müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün’dür. Burada vezin ve mana bakımından “nigendedürür ü” şeklinde olması gereken bölüm “nigendedür juv” şeklinde aktarılmıştır, yani bir kelimededen yanlış olarak iki kelime çıkartılmıştır. “Juv”un da manasını bulamadık. Ayrıca atıf vav’ı nazımda kesinlikle “u-ü” veya kendisinden önce sesli gelirse “vu-vü” şeklinde yazılır. İkinci mısradı da bu dil bilgisi kuralının ihlalini görüyoruz.

Ba‘ūza uveyz ü leys siñek **dutucı** örümcek

Şezā at siñegi vü sebū‘ yırtıcı **sinn** diş (10/5)

Beyit fe‘ülün mefā‘ilün fe‘ülün mefā‘ilün veznindedir. Veznin doğru tatbiki için “Ba‘ūza” yerine “Ba‘ūzat”; “uveyz” yerine Türkçe bir kelime olan “üyez”; “dutucı” yerine “dutcı” olmalıdır. Harekeli metinlerde vezin icabı şeddeli biten kelimelere (sırr, dürr, sinn gibi) genellikle şedde işareti konmaz. Harekesiz metinlerde ise bu durumlarda naşirler vezni sağlamak adına şeddeli kelimeyi teke düşürmek zorundadır. Bu beyitte (ve metindeki diğer bazı beyitlerde) yapılması gereken bu uygulamanın yapılmadığını görmekteyiz: “Sinn” yerine “sin” yazılırsa vezin aksamamış olur.

Terāzū adıdur mīzān u et ırtıcıdur vezzān

Şaya yağ şaticı semmān herīse şaticı herrās (17/9)

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün veznindeki beytin ikinci mısraındaki kelime grubu hem mana hem de vezin bakımından sorunludur. Bu grup “şayağ şaticıdur” şeklinde aktarılsa vezin düzelecektir. “Semmān” “şayağ”, yani “tereyağ” demektir.

Şerere od **koğıdur** resene yil

Yüregün oynamasıdur hafakān (12/10)

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilāt veznindeki beytin birinci mısradaki vezni aksatan “koğıdur” kelimesi, naşirlerin istifade ettikleri nüshada da olduğu gibi “koğıdurur” şeklindedir. Dolayısıyla buradaki hata yanlış varyantın metne dâhil edilmesidir ki zaten varyant çokluğu “koğıdurur”u işaret etmektedir.

Veter şeşte kılı mızrāb zağme

Rebāb **ıklığdur reşsetā** dahı ‘ūd (15/2)

Mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün veznindeki yukarıdaki beytin ikinci mısraının vezni "ıklığdur reşsetā" söz öbeği sebebiyle aksamaktadır. Naşirlerin kendi tasarrufları sonucunda ortaya çıkan "reşsetā" kelimesine sözlüklerde rastlayamadık. Bu kelime "rebap" manasındaki "şeştā"dır. Hem vezin hem de mana bakımından söz öbeği "ıklığdurur şeştā" şeklinde olmalıdır.

Ekin zer' ü ekinlik adı mezra'

Biçen haşşād **biçilmiş dahı** maşşūd (15/5)

Aynı manzumedeki bu beyte naşirlerin elinde de bulunan iki nüshadan hareketle "biçmeklik de" yazılmış olmalıydı. Oysa naşirler metne dâhil edilmesi gereken "biçmeklik de"yi aparatta göstermiş, yukarıda koyu işaretlenen yeri metne dâhil etmiştir. Tabii olarak bu durum veznin aksamasına sebep olmuştur.

Merāret öd ü mir'āt **gözü** hibe bahşış

Teceddüd yeni olmağ mücedded yenilenmiş (10/1)

Fe'ülün mefā'ülün fe'ülün mefā'ülün veznindeki beytin birinci mısraındaki "gözü" kelimesi çok kullanıldığı için naşirleri hataya sevk etmiş ve kelimenin "gözügü" şeklinin de olabileceği (vezin dikkate alınmadan) gözden kaçırmıştır.

Sîd ü sirhân kırd u **meymün** adı kırd

Fehd **pârs** u yırtıcılardur sibā' (13/2)

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt veznindeki beytin ilk mısraındaki "maymun" kelimesi, benzer yazılışlı olduğundan yanlış olarak "meymün" şeklinde aktarılmıştır. İkinci mısradaki "pârs" da yine vezne uymamakta, yerine "pars" yazmak gerekmektedir.

Ķabāle berāber şehābe bulut

Nedā çiy cemed buz zabābe tuman (4/3)

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül veznindeki beyitte "ber-ā-ber" manasındaki "Ķubālet", neşirde "kefālet ve hüccet" demek olan "Ķabāle" (4/3) şeklinde yazılarak hem yapı hem de mana hatası yapılmış olmaktadır.

Bered tulu melān tulu nehc yol

Limā zandan ötürü reyb gümān (4/2)

Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül veznindeki beytin ikinci mısraı Arapça bir kelimeyi karşılığı olan Türkçe kelimeyle karıştırmaktan kaynaklı aksamaktadır. İkinci mısra "Limāzā neden ötürü reyb gümān" şeklinde olmalı; "reybet" kelimesi de "reyb" şeklinde yazılmalıdır.

Fā'ilātün fā'ilātün bu kitāb

Dürr ü cevher tulu **ıkd u cāndur** (19/11)

Fâilâtün fâilâtün fâilün veznindeki beyitte “Bu kitap, inci ve cevher dolu bir can gerdanlığıdır.” denmektedir. Dolayısıyla ikinci mısradaki tamlama “ıkd-ı cândur” şeklinde olmalıdır.

Beyit içerisinde verdiğimiz bu misallerden sonra diğer tespitlerimizi şu şekilde verebiliriz: Farsça “açılmış yufka ekme, tandır ekmeği” manasındaki “girde”nin karşılığı “cerdak” olması gerektiği yerde kelimeyle ilgisi olmayan “çardak” (9/1) yazılmıştır. “Güye” manasındaki “usse” yerine hiçbir ilgisi olmayan “guse” (10/11) yazılmıştır. Vezin ve manaya göre “leţaf” olması gereken kelime, bu yönde dipnotta naşirlerin kendilerinin verdiği bilgiye rağmen “lutf” (5/9) şeklinde kaydedilmiş. “Gidi/deyyus, kaltaban” manasının verildiği yerde “kavvâda gidi” yerine manasız olarak “kavvâra kesî” (11/8) yazılmıştır. “Turağ otu” demek olan “şebş” yerine herhangi bir karşılığı olmayan “şibt” (8/1) yazılmıştır. “Şabb” kelimesine “dögmek” şeklinde verilen mana “dökmek” (2/2) şeklinde olmalıdır. “Gece” manası verilen “libd” kelimesi “keçe” (3/8) şeklinde okunmalıdır. “Hayâ” kelimesinin Türkçe karşılığı “ud”dur fakat neşirde “öd” (15/9); Türkçesi “süſsük ağacı” olan “ğazâ” kelimesi “süksük ağacı” (15/10); “fecve” kelimesinin karşılığı “gen yir” yani “geniş yer” olması gerekirken “yir yir” (1/2); “hendek” anlamındaki “sil”in karşılığı “or” olması gerekirken “ur” (13/5) şeklinde verilmişlerdir. “Naħr”ın Türkçesi olan ve “göğüs” demek olan “gegüz” kelimesi “genüz” (16/5) şeklinde verilmiştir. “Çok” manasındaki “iġen”, “iġen” (17/2) şeklinde verilmiştir. “Uş dururun” söz öbeği “uşdururun” (18/5) şeklinde bitişik verilmiştir. “Çevgen de” kelimesindeki bağlaç olan “de” “çevgende” (18/8) şeklinde hâl eki olarak, yani bitişik yazılmıştır. “Ucu yanmış odun” manasındaki “cezve” kelimesinin Türkçe karşılığı olan “egsi” yerine “eksi” (19/6); karşılığı “güvegü” yani “damat” olan kelime yanlış okunarak “güveygü” (7/1); nebattan olan “hulbe”nin Türkçe karşılığı “boy” olması gerekirken “buy” (8/1) yazılmıştır. “Artıcı nâmi” olan söz öbeğine manasız olarak “ertici nâmi” (6/2) karşılığı verilmiştir.

...“bu bir ‘Arabiyye-i muhtaşardur. Lüğat bâbında kim... → bu bir ‘Arabiyye-i muhtaşardur lüğat bâbında kim...” cümlesindeki bu yanlış da cümlenin anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Diğer bu tür okuma hataları şu şekilde gösterilebilir: Debûs→ debbûs²⁴ (7/4), hayvâ→ ayva (11/7), tufâh→ tuffâh (11/8), kille itmek→ gile itmek (11/9), tavâfân→ tavafân (12/1), vec’→ vecce’ (10/9), tala’→ tala’a (12/2), ġarab→ ġarabe (12/2), hayf→ şıf (13/3), ġaşşı→ ġaşy (13/4), maliġülyâ→ mâliġülyâ (13/5), râb→ re’b (13/11), şud’→ şudġ (13/13), kurrâş→ kürâş (14/3), sūs→ sūs (15/10), ġuzâf→ ġudâf (16/8), kemâ→ keme’ (17/3), ħarrâf→ ħazzâf (17/11), dâ’ibân→ dâyebân (18/1), fiġa→ fayġa (18/7), leġi→ laġy (18/12), ħaţlândur→ ħazlândur (19/9), eniş ġâ’ir→ anış ġâbir (5/10), mirkeb→ merkeb (6/7), miydân→ meydân (6/12), ħur’→ ħar’ (8/4), rađm→ razmâ (1/8), ħummeyâ→ ħumeyyâ (7/2), istibân→ ispetân (8/6), fîc→ feyc (1/6) ‘uvvâ→ ‘uvâ

²⁴ Yazı boyunca ilk kelime/ler naşirlerin okuyuş şekli, “→” işaretinden sonrakiler ise bizim doğru olduğunu düşündüğümüz/teklif ettiğimiz okuyuştur.

(4/5), iħne→ uħne (1/7), hīc→ heyc (8/4), ağrısı→ ağrısıdur (13/4), üveyküñ→ ügeyik (16/9), Şeker→ Şekere (16/13), efsüncü→ efsüncüdür (17/11), dütüñdür→ dütüñdürür (17/13), ıall→ ıal (18/4), göz→ göz ü (18/9), gögsine→ göğüsine (18/13), nigendedür→ nigendedürür (18/15), dehhāndur→ dehhāndu(ru)r (19/1), Şehir→ Şehr (19/2), aŐlandur→ aŐlandu(ru)r (19/7), mürre→ mür (19/9), dutmağ→ dutmağ(a) (19/10), imāndur→ imāndu(ru)r (19/10), gezmek→ gezmeye (6/6), bedye→ bedyet (6/10), fākihe→ fākihet (10/6), ĳarn→ ĳaran (10/7), ĳikke→ ĳikket (16/14), merāre→ merāret (10/1), dülbē→ dülbet (1/7), necve→ necvet (1/8), hunāk→ hünāke (9/7), mircelu→ mircel(e) (6/9), aya→ Ay'a (18/1)...

Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arapça kelimelerin sonlarını cezimli yazmak esastır. Zaten bir buçuk heceli kelimeler i'rabları göstermeyi gereksiz kılmaktadır. Metinde naşirlerin bazı kelimelerde (neden diğer kelimelerde yapılmadığı da açıklanmamıŐtır) bu usule uymadığı, yani cezim uygulanmadığı görülür. Birkaç misal verecek olursak:

Allāhu→ Allāh (1/1), bur'u→ bur' (13/6), ĳar'u→ ĳar' (13/9), ebbu→ ebb (13/10), Őedyu→ Őedy (13/13), kıdru→ kıdr (19/6), merru→ merr (19/9), vechu→ vech (7/3), tibnu→ tibn (8/9), fey'u→ fey' (8/11), sinnu→ sinn (2/4), arzu→ arz (2/6), nezru→ nezr (2/7), Őefu→ Şef' (2/7)...

NaŐirler doğru olarak Arapça kelimeleri, karŐılıklarından ayırmak için kalın harfle iŐaretlemiŐlerdir fakat bazı kelimelerde Arapça kelimeye gelen ekleri veya karŐılık olarak verilen kelimeyi de kalın iŐaretleyerek bir karıŐıklıđa sebebiyet vermiŐlerdir. Bu duruma, karŐılık olarak verilen kelimeyi kalın iŐaretleyip Arapça kelimeyi kalın yapmamayı, yani durumun tersinin de metinde mevcut olduğunu söyleyelim. "Mühce cān" da yanlıŐ kelime boyanmıŐtır. "Mühce cān (4/1)" Őeklinde olmalıdır çünkü burada Arapça kelimenin Farsça bir karŐılıđı verilmektedir. "Yaya paydağ" (5/10) Őeklinde boyanan kelime sanki ArapçaymıŐ diğer kelime onun karŐılıđıymıŐ gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Dođrusu "yaya **paydağ**" olmalıdır. "ĳatendür güyegü" Őeklinde boyanan kelimedede "-dür" bildirme ekidir. NaŐirler onu da boyayarak sanki kelimedemiŐ gibi yanlıŐ bir izlenim vermiŐlerdir. Dođrusu "ĳatendür güyegü" (7/1) Őeklinde olmalıdır. "Ba'ūza uveyz" (10/5) Őeklindeki kelimelerin yazılıŐlarının yanlıŐ olmasının yanı sıra sadece ilk kelimesinin boyanmıŐ olması gerekirdi. Sanki ikisi de ArapçaymıŐ gibi bir izlenim veren bu grubun ikinci kelimesi Türkçedir ve doğrusu "Ba'ūzat üyez" Őeklinde olmalıdır. "ĳānūt", "dükkān/düken" demektir ama neŐirde "ĳānūta düken" (11/3) Őeklinde boyandığı için sanki "dükkān/düken" kelimesinin karŐılıđı "ĳānūta" gibi anlaŐılmaktadır. Sondaki hāl eki olan "-a" boyanmamalı yani doğru Őekil "ĳānūta düken" olmalıydı.

Diğer yanlış işaretlenen kelimelerden bazıları Şunlardır:

Luffāħa yılađuĳ→ Luffāħa yılađuĳ (11/8), ĳavvāra kesi→ ĳavvāda gidi (11/8), mefāze→ mefāza (18/4), zift ĳır→ zift ĳır (2/8)...

Metinde tespit edebildiğimiz çeviri yazı hatalarından bazılarını Şu Şekilde verebiliriz:

Mukaddime bölümündekiler: Hâlık'a→ Hâlık'a, mebde→ mebde', maḥşûş→ maḥşûş, "enâ efşahu"→ "ene efşahu", meşâbih→ meşâbih, mefâtiḥ→ mefâtiḥ.

Sözlük bölümündekiler: Şahbâ→ şahbâ (3/6), üñi→ üni (4/5), mişkab→ mişkab (6/7), ta'ukdur→ tavuğdur (7/1), çadır→ çadır (7/5), re'is→ re'is (7/6), cirşi→ cirşi (7/7), kalıbı→ kâlibı (7/7), fu'ad→ fu'ad (7/8), ceşâlik→ ceşâlik (7/9), egîr→ egir (2/1), kabağ→ kabağ (8/4), şurve→ şurve (8/5), ğanimetdurur→ ğanimetdürür (8/11), ḥavbâ→ ḥavbâ (9/5), yağmur→ yağmur (10/2), ây→ Ay (11/1), bây→ bay (11/1), yây→ yay (11/2), mişe→ mişe (12/3), âhaze→ aḥaze (12/6), kebezdür→ keberdür (12/9), zirâ→ zirâ (13/3), dördün→ dördün (13/8), ḥulkum→ ḥulkum (14/13), urġân→ urġân (14/4), nunân→ nûnân (14/13), makşür→ makşür (15/8), mıḥ→ mîḥ (15/11), şure→ şure (16/5), kilid→ kilid (19/6), aşlân→ aşlan (19/7), 'unûk→ 'unuk (5/1), al→ âl (5/8), kafa→ kafâ (5/10), kelâ→ kele (1/3), dırş→ zırs (2/4).

Kelimenin nüshalardaki şekillerine veya varyantlara bazı yerlerde dikkat edilmediği anlaşılıyor. Üç nüshada da "lüġati" olan kelime "luġati" (3/12), "yelpeze" şeklinde geçen kelime yerine "yelpâze" (8/6), "saçağ" şeklinde geçen kelime "saçağ" (5/2) şeklinde yazılmıştır. Varyant çokluğu olan "porşuġa" kelimesi metne dâhil edilmemiş onun yerine -aynı zamanda yanlış okunarak- "porşuğa" (6/7) kelimesi alınmıştır. Aynı şekilde varyant çokluğu "aşabe" kelimesinde iken metne "uşbe" (6/8) kelimesi dâhil edilmiş ve vezin aksaklıkları ortaya çıkmıştır.

Bazı yerlerde atıf vav'ı olan "u-ü", "ve" şeklinde (9/5), (18/15); ünsüzle biten bir kelimedenden sonra da "vü" şeklinde (15/10), (5/11) yazıldığı tespit edilmiştir. Bazen de kullanılması gereken yerde atıf vav'ı kullanılmamıştır (16/14).

Tespit edebildiğimiz yukarıdaki durumun yanında naşirlerin manzumelerin hemen üstünde verdikleri vezinlerde de aksaklıklar bulunmaktadır. Zaten manzumelerin son beyitlerinde ilgili manzumenin vezni verilmektedir fakat buna bazen dikkat edilmediği görülmüştür. 19 manzumeden oluşan sözlüğün altısında bu sorun tespit edilmiştir. Bu manzumelerin vezinleri, koyu işaretlenmiş hatalı ve doğru şekilleri şu şekilde verilebilir:

4. manzume: Fe'ülün fe'ülün fe'ülün **fe'ülün**→ Fe'ülün fe'ülün fe'ülün **fe'ül**

7. manzume: Fe'ülün fe'ülün fe'ülün **fe'ülün**→ Fe'ülün fe'ülün fe'ülün **fe'ül**

9. manzume: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün **fâ'ilâtün fâ'ilün**→ Fâ'ilâtün fâ'ilâtün **fâ'ilât**

12. manzume: Fe'ilâtün fe'ilâtün **fe'ilün**→ Fe'ilâtün fe'ilâtün **fe'ilât**

13. manzume: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün **fâ'ilün**→ Fâ'ilâtün fâ'ilâtün **fâ'ilât**

16. manzume: Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün **fe'ilün** → Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün **fe'ilât**

SONUÇ

Manzum sözlükler doğrudan doğruya kelime öğretme amacına yöneliktir. İçerdiği edebî bilgiler, kültür vb. birçok yönden de değerlendirilebilmektedirler.

Özellikle çocukluktan başlayıp talebenin öğrenim hayatında önemli bir yer teşkil ederler. Kelimeyi merkeze alarak bir öğretim yapmış olması dolayısıyla bu metinlerin Latin harflerine olması gerektiği gibi aktarılması önem taşımaktadır. Bu yazıda da *Türk ü Tâzî* hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiş ve hakkında yayımlanan bir makale incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme sonucunda eski harfli metnin Latin harflerine aktarımında bazı hatalar tespit edilmiştir. Özellikle çeviri yazıda kısa ünlü yerine uzun, uzun ünlü yerine kısa ünlülerin gösterilmiş olması ve buna bağlı olarak vezin aksaklıklarının ortaya çıktığı görülmüştür. Üç nüshası mevcut olan metin iki nüsha üzerinden tesis edildiğinden varyant çokluğundan faydalanılamamıştır. Oysa bu durum naşir için önemli bir karine ve rahatlıktır. Bazı yerlerde manaya ve vezne uygun olmayan varyant metne dâhil edilmiştir. Daha ileri bir durum olarak mevcut üç nüshada da olmayan bir kelimenin metne dâhil edildiğini görüyoruz. Diğer taraftan atf vav'larının yazmada bazı yerlerde gösterilmemesi naşirleri yanıltmış ve bu vav'lar Latin harfleriyle verilmemiştir. Oysa eş/zıt anlamlı veya yakın anlamlı kelime grupları arasında atf vav'ı eski yazıda olmasa da Latin harfli metne eklenmelidir. Ayrıca metin tamiri yoluyla gereken yerlere eklemeler yapılmamış olması, bazı Arapça kelimelere i'rabların eklenmemesi ve izafetlerdeki bazı yanlışlıklar diğer aksaklık sebepleri arasında sayılabilir. Sonuç olarak bu tür eserlerin içerdiği kelime dünyalarına girildiğinde geniş bir kültür coğrafyasıyla karşılaşılır. Özellikle Türk, Arap ve Fars kültür coğrafyalarında önemi bir yerde duran bu manzum sözlüklerin Latin harflerine ilmî usullerle aktarılmasının Türk edebiyatının zenginliğini bir kat daha ortaya koyan âmiller arasında olduğu unutulmamalıdır.

METİN

Metnin Kuruluşuyla İlgili Açıklamalar

Metnin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi

1. Her manzumeye numara verilmiştir.
2. Özel isimler büyük harfle yazılmış ve bunlara gelen çekim ekleri kesme işareti ile (') ayrılmıştır.
3. Manzumelerin başlıkları ve Arapça kelimeler **koyu** yazılmıştır.
4. Mana ve vezin gereği yapılan müdahaleler, varak numaraları ve manzumelerin vezni yay ayrıçta (), açıklamalar ise dipnotta gösterilmiştir.
5. Okunamayan/okunuşunda tereddüde düşülen kelimeler eski harfli metinden alınarak ilgili yere aynen koyulmuştur.

Vezinle İlgili Hususlar

1. Her manzumenin başına vezni yazılmıştır.
2. Vezin aksaklıkları veya vezinle ilgili açıklamalar dipnotta verilmiştir

İmlâyla İlgili Hususlar

1. Ön ekli veya son ekli Farsça veya Arapça kelimeler ve vasıf terkipleri kısa çizgi (-) ile ayrılmıştır.
2. “ile” bağlacı/edatı eski yazıda kelimeye bitişik ise “-ile/-le” şeklinde yazılmıştır.
3. Son harfi uzun “â” veya “û” ile biten kelimelere “y” sesi kısa çizgiden (-) sonra yazılmıştır: “gıdâ-yı” gibi.
4. Sonu şeddeli biten kelimelere ünsüz harf geldiğinde şeddeli harfin biri düşürülmüştür.
5. S2 nüshasına harekesiz olduğu için (birkaç kelime hariç) kısa ünlülü kelimelerin diğer nüshalarla (S1 ve Ç) karşılaştırılması durumunda dipnotta yer verilmemiştir.
6. Vezin gereği ses türemesinin olduğu yerlerde ünlü, yay ayraç () içinde verilmiştir.

(Ç 1b) (S1 60b) (S2 83b)

Hâzâ Kitābu Lüğat-i İbni Kālender Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh²⁵ (Türk ü Tāzî)

Bi’smi’llāhi’r-Raḥmāni’r-Raḥīm

Ḥamd ü senā ol Ḥālīk’a kim mebde’-i fıtrātda ādem ḥākinüñ vücūdına²⁶ *veleḳad kerremnā benī ādem*²⁷ ḥil’atini²⁸ maḥzūz kıldı ve nefsi nefisüñ gevherini silk-i mevcūdātta şeref-i nuṭka²⁹ maḥşūş itdi ve hezārān hezār tuḥef-i taḥiyyāt ol Muḥammed Muştafā’ya kim livā-yı risāletini³⁰ *ene efsāhu*³¹ ḥükmiyle ferşden ‘arşa yetiştürdi³² ve ümmetini *vemā erselnāke illā raḥmeten lil-ālemīn*³³ nūriyla delālet idüp zulumāt-ı küfrden necāt virdi ve dürüd-ı firāvān āl ü aḫābına³⁴ ve evlād ü ezvācına³⁵

²⁵ Hâzâ Kitābu Lüğat-i İbni Kālender (Türk ü Tāzî) Raḥmetu’llāhi ‘Aleyh S2: Hâzâ Kitāb-ı Türk-i Tāzî S1, Hâzâ Lüğat-i Kālender Ç.

²⁶ vücūdına S1, S2: vücūdını Ç.

²⁷ “Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.” Kur’ân, İsrâ/70.

²⁸ ḥil’atini S1, S2: ḥil’atiyle Ç.

²⁹ nuṭka S2, Ç: nuṭk-ıla S1.

³⁰ risāletini S1, S2: şehinşāhī Ç.

³¹ Bu cümlelerin tamamı “Ene efsahu’l-Arab” (Ben Arapların en fasihiyim) veya “Ene efsāhu men naṭāka bi’ḍ-dāt” (Ben dāt ‘ض’ harfini en iyi telaffuz edeninizim) şeklindedir.

³² yetiştürdi Ç: yetiştirdi S1.

³³ “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” Kur’ân, Enbiyâ/107.

³⁴ aḫābına S1, S2: aḫāba Ç.

³⁵ evlād ü ezvācına S1, Ç: evlādına ve ezvācına S2.

olsun³⁶ ki meşābīḥ-i dūcā ve mefātīḥ-i hūdādurlar³⁷ rıdvānu'llāhi te'ālā³⁸ 'aleyhim ecma'īn.

Emmā ba'd,³⁹ (S1 61a) ḥamdi'llāhi ve şalavāti resūlihi⁴⁰ böyle⁴¹ aydur bende-i ḥaḳīr Muḥammed bin Ḥaẓr⁴² eş-şehīr bi-ibni Ḳalender raḥmetu'llāhi te'ālā 'aleyhi ḥatemala'llāhu 'avāḳibehu⁴³ bi'l-ḥayr kim bu bir 'Arabiyye-i⁴⁴ muḥtaşardur lūḡat bābında kim⁴⁵ elfāz-ı 'Arabiyyi Türkīce⁴⁶ ma'nisiyle cem' idüp nazma getürdüm tā mübtedī olanlara⁴⁷ ezberlemege āsān ola ve bu muḥtaşara *Türk ü Tāzī*⁴⁸ diyü ad virdüm. Ümīz⁵⁰ okuyucıdan ve yazıcıdan⁵¹ oldur kim⁵² fā'ide dutduḡları vaḳt bu faḳīri (S2 84a) ḥayr du'ādan unutmayalar.⁵³ Vallāhu'l-muvaffıḳ ve'l-müste'ān ve 'aleyhi't-tevekkülü ve't-tüklān.⁵⁴

-1-

(Ç 2a) **El-ḳıṭatü'l-ülā fi-baḥri'r-recez el-müsemmen es-sālim**⁵⁵

(müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün)

1 **Allāh**⁵⁶ Tenri **Ḥayy** diri peyḡamberler⁵⁷ **enbiyā**
Üründülenmiş Muştafā önce gidici **muḳtedā**
(S1 61b)

³⁶ olsun Ç: -S1, -S2.

³⁷ hūdādurlar Ç: hūdādırlar S1.

³⁸ te'ālā S1, Ç: -S2.

³⁹ Emmā ba'd S1, Ç: -S2.

⁴⁰ resūlihi S1, S2: -Ç.

⁴¹ böyle S1, S2: bu üslub-ile Ç.

⁴² "Ḥaẓr", S1 nüshasında "Ḥaẓr" ve "Ḥıẓr" olmak üzere iki farklı şekilde harekelenmiştir.

⁴³ raḥmetu'llāhi te'ālā 'aleyhi ḥatemallāhu 'avāḳibehu: ḥatemu'llāhu te'ālā 'avāḳibehu Ç; ḥatemu'llāhu 'avāḳibehu S2.

⁴⁴ 'Arabiyye-i S1: -S2, -Ç.

⁴⁵ kim Ç: -S1, -S2.

⁴⁶ Türkīce S1, Ç: Türkçe S2.

⁴⁷ tā mübtedī olanlara S1: ümīzi olanlara Ç; tā mübtedī olanda S2.

⁴⁸ Atıf vav'ı Ç nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

⁴⁹ *Türk ü Tāzī* S2, Ç: *Türk Tāzī* S1.

⁵⁰ Ümīz: Ümmīd S2; Ümīd S1.

⁵¹ yazıcıdan S1, Ç: yazucıdan S2.

⁵² kim S2, Ç: ki S1.

⁵³ ḥayr du'ādan ferāmüş itmeyeler S1: ḥayr du'ādan unutmayalar Ç; ḥayr du'ādan unutmaya S2.

⁵⁴ 'aleyhi't-tevekkülü ve't-tükelān S1, S2: 'aleyhi't-tükelān Ç.

⁵⁵ El-ḳıṭatü'l-ülā fi-baḥri'r-recez el-müsemmen es-sālim S2: *Ḳıṭa-i nuḡustīn der-baḥr-i recez-i sālim-i müsemmen* Ç; *El-ḳıṭatü'l-ülā fi-baḥri'r-recez es-sālim el-müsemmen* S1.

⁵⁶ Allāh S1, S2: *Ḥūdā* Ç.

⁵⁷ peyḡamberler S1, S2: peyḡamberler Ç.

- 2 **Hādī** vü **mürşid** toğrı yol gösterici **āyet** nişān
Ġabrā cidāle⁵⁸ fecve **giñ**⁵⁹ yir ü gök ortası **havā**
- 3 **Ķamķām** u **baħr** u **yem** deniz **ġavvāş** talġıç **fem** ağız
Kānī olana di **filiz** yaş ota dağı di⁶⁰ **kele**
- 4 **El-yevm** bugün **ems** dün **eş-şehr** bu ay **key** döğün
Es-sā'ate şimdi **şems** gün yapmak yalanı **iftirā**
- 5 **Şūme**⁶¹ şarımsak **fücl** turp ırağ u yakın **bu'd** u **ķurb**
Yimek ü içmek **ekl** ü **şürb** almağ u şatmak **iştirā**
- 6 **Şaħşāħ** u **ķā'** u **şafşaf** u **şahrā** vü **şardah** düz yir
Meccān aylak **feyc** peyk baħşiş dilemek **ictimā**⁶²
- 7 **Şafşāf** söğüt **ħavceme** kızıl gül ü **dülbet** çınār⁶³ (S1 62a)
Żiğn u **zağīnet**⁶⁴ **uħne**⁶⁵ kin beğenmek oldu **irtizā**
- 8 **Necvet** depe **şāmiħ** yüce **munħul** elek **baħşiş** 'atā
Cevdet eyü **bir** kuyu **ķuṭr** kuyu **razmā**⁶⁶ kıaya
- 9 **Seb'a**⁶⁷ yedi **tis'a** toķuz **cebhe** alın **sīmā** beñiz
Aħmer kızıl **aħzar** yeşil **aşfer** şaru **esved** kıara

⁵⁸ cidāle Ç: cedāle S1.

⁵⁹ giñ Ç: yir S1, S2.

⁶⁰ dağı di S1, S2: di dağı Ç.

⁶¹ Şūme S1, S2: Şūm Ç.

⁶² ictimā S1, S2: ictimā Ç.

⁶³ çınār S1: çenār Ç.

⁶⁴ zağīnet S1, S2: ziğīnet Ç.

⁶⁵ uħne S1, S2: uħne Ç.

⁶⁶ razmā S2, Ç: razm S1.

⁶⁷ seb'a S2, Ç: seb' S1.

- 10 **Suḫbe** delik **zümre** bölük **ḥuff** edük **‘azm** sünjük
Hüdhüd ibik **hırre** çetük⁶⁸ **cirv**⁶⁹ anuḡ⁷⁰ cem’i **cirā**
- 11 **Färe** sıçan **bāzī** toğan **zaby** geyik **ḥayye** yılan
Caḥş koduk **‘ayr** қolan **mā’iz** keçi **teys** teke
- 12 Müstefilün müstefilün müstefilün müstefilün
Ṭālib ki dersin ḥıfz ider қadri anuḡ fevқа’l-‘ulā⁷¹
- (S1 62b)

-2-

El-қıṭatü’s-sāniye fi-baḥri’r-remel el-müsemmen es-sālim⁷²

(Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilāt)

- 1 **Refş** bil⁷³ ü **rīḥ** yıl⁷⁴ ü **‘ām** yıl ü **şeyḥ** pīr
‘Abd қul u **fels** pul u **fecc** yol u **vecc** egir
- 2 **Sebb** sögmek **şabb**⁷⁵ dökmeк **reşş** sepmek **şāme** beḡ
Rāye sancaқ **uhbe** leşker yarağıdur beg **emīr**
- (Ç 2b)
- 3 **Naḥt** yonmaқ **şakḳ** yarmaқ **‘add** şaymaқ **‘udd** şay
Cid dürişmek⁷⁶ **ced** dede(dür) taḥt **erīke** hem **serīr**
- (S2 84b)

⁶⁸ çetük: çetik S1.

⁶⁹ cirv S2, Ç: cirye S1.

cirv: aslan ve köpek eniği

⁷⁰ anuḡ: anuḡ S1.

⁷¹ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasında da derkenarda yer almaktadır.

⁷² El-қıṭatü’s-sāniye fi-baḥri’r-remel el-müsemmen es-sālim S2: Қıṭa-i düvvüm der-baḥr-i remel-i müsemmen-i maқşūr Ç; Қıṭa-i düvvüm der-baḥr-i remel-i müsemmen S1.

⁷³ Ayakla basılarak toprağı işlemeye yarayan tarım aygıtı olan “bel”.

⁷⁴ yel

⁷⁵ şabb S2, Ç: şabb u S1.

⁷⁶ dürişmek S2, Ç: dürüşmek S1.

- 4 **Sinn** yaş u re's baş u⁷⁷ **zırs** u **hâcib** diş ü kaç
Râh gitdi **râhe** aya⁷⁸ inlemekdürür **zefîr**
- 5 'Ayn altun 'ayn çeşme 'ayn varlık 'ayn göz
'Ayn gözci 'ayn bulut ibrişim bezdür **harîr**
- (S1 63a)
- 6 **Minke** senden **minhu** andan **keffe keffe** yüz-be-yüz
Hayye iv gel **eyne** kanda **keyfe** nite **arż** yir
- 7 **Nezr**⁷⁹ az u **sırr** rāz **baṭṭ** kaz u **reml** kum
Şef cüft ü **vitr** tek ü **ti** 'acîndür gel hamîr
- 8 **Milḥ** tuz u **cevz**⁸⁰ koz u **ğubre** toz u **tarf** göz
Gayṣ yağmur **katre** tamlā **selc** kar u⁸¹ **zift** kır
- 9 **Harb** urmaḥ **halṭ** karmak **naql** ırmaḥ⁸² borı **būḳ**
Tırs kâğıd **levḥ** tahta yoḥsula⁸³ dirler **faḳîr**
- 10 **Sekr** sarhoşlık 'uḳâr u **kahve** **karḳaf** mül süci
Bişr açık yüzlülükdür⁸⁴ muştulayıcı **beşîr**

⁷⁷ Atıf vav'ı S1 nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

⁷⁸ avuç içi

⁷⁹ nezr S1: nezer Ç.

⁸⁰ cevz S1, S2: cevz ü Ç.

⁸¹ kar u S2, Ç: kardur S1.

⁸² ayırmak, uzaklaşmak

⁸³ yoḥsula S2, Ç: yoḥsula S1.

⁸⁴ yüzlülükdür Ç: yüzlülükdür S1.

11 **Malk** emmek **cez**b çekmek **cins** dürlü **cin** perî (S1 63b)
Sevk sürmek **tav**k boyun boğmağı gözsiz **zar**ir

12 Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt
Öğrenürsen dersi her gün fazl-ile olduḡ şehir⁸⁵

-3-

El-kıtatü's-**sāl**iṣe fî-baḡri'l-kāmil el-**ka**tḡf el-mü**se**mmen⁸⁶
(Mütefā'ilün fe'ülün mütefā'ilün fe'ülün)

1. **Şeb**eh ü **şeb**ih⁸⁷ beḡdeş **hem**m ġuşṣa gözsiz⁸⁸ **a**mā
Harib ü **har**āb bozuk düġi zerre **neh**b yağmā

2 **Fer**es at **sev**r öküz deve **nā**ka **şadr** göġüs
Kadd boy u **i**tḡf omuz **ibe** 'ayb u **tem**r ḡurmā

3 **Ma**'ake senünle **ma**'anā bizümle⁸⁹ **şā**re oldu
Kem ü⁹⁰ **ley**l niçe gice **hü**ve ol efendi **mevlā**

4 Yaġın eylemeklik **idnā** ulu eylemeklik **isnā** (S1 64a)
Arıġ eylemeklik **iznā** yüce-reke digil **a'lā**

5 Ana **ümm** **hāl** ḡayı beḡe daġı **hāl** dirler
Hada**ka** gözüḡ karası ala göze 'ayn-ı **şehlā**

(Ç 3a)

⁸⁵ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasında derkenarda yer almaktadır.

⁸⁶ El-kı'tatü's-**sāl**iṣe fî-baḡri'l-kāmil el-**ka**tḡf el-mü**se**mmen S2: Kıt'a-i sivvüm der-baḡri'l-kāmil-i muḡaḡḡaf Ç; El-kı'tatü's-**sāl**iṣe fî-baḡri'l-kāmil-i muḡaḡḡaf S1.

⁸⁷ **şeb**ih S2, Ç: **şeb**ih ü S1.

⁸⁸ gözsiz Ç: gözsüz S1.

⁸⁹ bizümle Ç: bizüm-ile S1, S2.

⁹⁰ ü S2: -S1, -Ç.

- 6 Depe **telle**⁹¹ **ıışş** uğrı **elem** ağrı **habl** urğan
Esed ü **hizebr** aşlan süci **müze hamr** u **şahbā**
- 7 **Tabağ** u **farîk** ü **fırka** **nefer** ü **ğabîl** bölük
Eb baba (vü) **ibn** oğul **ism** ad u cemi **esmā**
- 8 **Ene** ben **vaḥîd** yalunuz⁹² **ma'a** bile **yevm** gündüz
Keçe **libd** ü **necm** yıldız⁹³ **toya**⁹⁴ daḥı di **ğubārā**⁹⁵
(S2 85a)
- 9 Seki **şuffe sikke** şoğak **ğamm** kayğı **ğurfe** çardağ
Yed el ü⁹⁶ **kūze** (di) bardağ iki kat arası **isnā**
(S1 64b)
- 10 **Lev** eger **ma'îşe** dirlik **ğutile** **ğulāmu Zeyd**
Depelendi ğulı Zeyd'ün **lehu** aña **ibki** ağla
- 11 **Şebeke** duzağ u **şevke** diken ü **dimāğ** beyni
Dem(e) ğan u⁹⁷ **cild** deri işün aḥiri **ğuşārā**
- 12 Mütefā'ilün fe'ülün mütefā'ilün fe'ülün
Bu lüğāti ezber iden yeri şadr olur be-her cā⁹⁸
- 4-
- El-ğıṭatü'r-rābi'a fi-baḥri'l-müteğārib el-müşemmen el-mağşür**⁹⁹
(Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

⁹¹ Depe telle S1, S2: Telle depe Ç.

⁹² yalunuz S1, S2: yalnız Ç.

⁹³ yıldız Ç: yıldız S1.

⁹⁴ Kazdan büyük bir yabancı kuş

⁹⁵ di ğubārā S1, Ç: ğubārā di S2.

⁹⁶ Atıf vav'ı S1 nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

⁹⁷ u S2, Ç: -S1.

⁹⁸ Bu lüğāti ezber iden yeri şadr olur be-her cā: Oğul ezberle dersi yiyesin şonra ğelvä Ç (Bu mısradan vezin aksamaktadır); -S2.

⁹⁹ El-ğıṭatü'r-rābi'a fi-baḥri'l-müteğārib el-müşemmen el-mağşür S2: Ğıṭa-i çehārum fi-baḥri'l-müteğārib es-sālim S1; Ğıṭa-i çehārum der-baḥr-i müteğārib-i mağşür est Ç.

- 1 **Leke** saña **ķultü** didüm **mühce** cān
 Meliyyā birez vaķt **tenebbeh** uyan
- 2 **Bered** 7olu¹⁰⁰ **melān** 7olu¹⁰¹ **nehc** yol
 Limāzā neden 7türü **reyb** gümān
- 3 **ķubālet** ber-ā-ber **sehāba** bulut
 Nedā 7i¹⁰² **cemed** buz **zabābe** 7uman
(S1 65a)
- 4 **Żiyāfet** konuķlık **‘azīre** düğün
 Papadya 7i7egine di **uķhuvān**
- 5 **‘Uvā** vü **suğā** ķurd u ķoyun üni¹⁰³
 Ķurı kişnicüñ adıdur **cülcülān**
- 6 **Nebā7** ol ki biter **meşāre** nadas
 Ücāc acı **‘unşul** yabānī şoğan
(Ç 3b)
- 7 **Teķarreb** ileyye yaķın ol baņa
 Tevaşşal ulaş u **teşemmer** şığan¹⁰⁴
- 8 **Muħammed** **‘Alī**’dür öğülmüş¹⁰⁵ yüce
 Muşallī namāz kılıcı bāng **ezān**
- 9 **Teferreħ** sevingil **ferah** şādilik
 Emīr-i **‘āşıkān** 7i7egi **zaymurān**

¹⁰⁰ yağış türü

¹⁰¹ dolu olan şey

¹⁰² 7iy

¹⁰³ üni S1, Ç: ünidür S2.

¹⁰⁴ sığınmak

¹⁰⁵ öğülmüş S1, S2: öğülmüş Ç.

10 **Mükedder** bulanık **muşaffâ** durı
Cesâret iyitlik **hasâret** ziyân

11 **Dekâkîn** dükânlar¹⁰⁶ tavadur **sel'**
Alan **müşterî**dür ü¹⁰⁷ **bâyi'** şatan

12 Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
Sa'âdetlü oğul okıyup yazan¹⁰⁸

-5-

El-kıṭatü'l-ḥāmise fî-baḥri'l-hezec el-müşemmen es-sâlim¹⁰⁹
(Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

1 **Meṭâ** arka **ḥatâ** yazık **kaḍes** susaḵ **varaḵ** yapraḵ (S165b)
Ġanem koyun **deden** oyun **'unuḵ**¹¹⁰ boyun **denî** alçaḵ
(S2 85b)

2 **Suḥn** issi **şebem** şovuk süzek¹¹¹ **rāvuk ḡiṭâ** perde
Saçaḵ **hüdb** ü **zeneb** kıyruḵ **emr** buyruḵ **becel**¹¹² ancaḵ

3 **Kaşab** kargu **kaşab** kettân bezi **kaşşâb** et şatan
Ġinâ baylık **ṭavâ** açlık **ḡalâ**¹¹³ kızlık **kaḷaḵ** korkaḵ

4 **Taḵî** perhîz iden kimse **mine'l-faḥş** yaramazdan
Limen ḵulte kime didüñ **fetâ** yigit¹¹⁴ **hereb** kaçmaḵ

¹⁰⁶ Nüshalarda "dükânlar" şeklinde harekelenen bu kelimeyi vezin gereği yukarıdaki şekilde yazdık.

¹⁰⁷ ü S1, Ç: -S2.

¹⁰⁸ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasının 3a sayfasının derkenarında yer almaktadır.

¹⁰⁹ El-kıṭatü'l-ḥāmise fî-baḥri'l-hezec el-müşemmen es-sâlim S2: Kıṭatü'l-ḥāmise fî-baḥr-i hezec-i sâlim S1; Kıṭa-i pencüm der-baḥr-i hezec-i sâlim-i müşemmen Ç.

¹¹⁰ 'unuḵ S2, Ç: 'unūḵ S1.

¹¹¹ süzek S2, Ç: süzük S1.

¹¹² becel Ç: becil S1.

¹¹³ ḡalâ Ç: ḡilâ S1.

¹¹⁴ yigit S2, Ç: yigid S1.

- 5 **Felak** tañla **duḥā** kuşluk **mesā** aḥşam **ıṣā** yatsu
Cebel tağ u **ḥacer** taş u¹¹⁵ **şi'b**¹¹⁶ dervend **serā** toprak
- 6 **Lehu evlā** aña lāyık **senen** toğru yola dirler
Vasaṭ orta **gaden** irte **šetm**¹¹⁷ sögmek **eme** kırnağ
(S1 66a)
- 7 **Ḥaṣeb** ağaç **ḥaṭab** odun **cizil** tomrak budak **şu'be**
Susam **simsim**¹¹⁸ **semīn** semiz **ḥamel** kuzı **ḥaleb** sağmak
- 8 **Ḥaseb** māl ü **ḥuda**¹¹⁹ āl¹²⁰ ü **asel** bal ü **dıbs** pekmez
Zeheb altun **şebēh** pirinç **aḳib** önce **zıfr** dırnağ¹²¹
- 9 **Şabā** dīnden dīne dönmek **şabā** gün toğusu yili¹²²
Hubūb esmek **leṭaf**¹²³ bahşış **demak** dipi gemi **zevrağ**¹²⁴
(Ç 4a)
- 10 **Aşam** sağır anış¹²⁵ **gābir** yağa **ceyb** ü **kafā** enşe
Ḥabağ yarpuz¹²⁶ kabağ **dübbā** koruk¹²⁷ **hışırım** yaya **paydağ**
- 11 Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün
Kış u yaz oğı yaz mümtāz olam dirseğ ü yüzi ağ¹²⁸

¹¹⁵ Atf vāv'ı S1 nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

¹¹⁶ S1 nüshasında "şe'ib", Ç nüshasında "şeb", S2 nüshası (az bir kısmı hariç) harekesiz olduğu için anlaşılabilen kelimenin sözlüklerde sadece "şi'b" şeklini bulabildik.

¹¹⁷ şetm S2: şetüm Ç; şetim S1.

¹¹⁸ susam simsim S1, S2: simsim susam Ç.

¹¹⁹ ḥuda' Ç: ḥıda' S1.

حده şekli de vardır.

¹²⁰ hile

¹²¹ dırnağ S1, S2: tırnağ Ç.

¹²² yili S1, Ç: yeli S2.

¹²³ leṭaf S1: luṭf Ç.

¹²⁴ zevrağ S1, S2: zevrağ Ç.

¹²⁵ Kelime *Yeni Tarama Sözlüğü*'nde "anış" şeklinde geçmektedir (Dilçin, 1983: 10).

¹²⁶ یارپوز Ç, S1: یربوز S2.

¹²⁷ koruk S1: korıç Ç.

¹²⁸ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasının 3b sayfasında yer almaktadır.

-6-

El-kıṭatü's-sādise fî-baḥri'l- (recez) el-maṭviyy el-müreffel el-murabba¹²⁹
(Müfte'ilātün müfte'ilātün)

(S1 66b)

- 1 **Ẓayḡam** u **leys** ü **kaşvere** aşlan
Kaṇṭara¹³⁰ köpri **mi'bele** demren¹³¹
- 2 **Hāzine** dāye¹³² **kaḅile** mamı
Artıcı **nāmī** gemici **seffān**
- 3 **Tis'a** vü **tis'ün¹³³** toḡsan u toḡuz
Bir ile¹³⁴ iki **vāḥid** ü **işnān**
- 4 **Mecmede** buzlık **memlaḥa** tuzlık
Mışdaḡa yaşduḡ¹³⁵ **milḥafa¹³⁶** yorḡan
- 5 **Jīveye¹³⁷** **zībaḡ** gümişe **fıḍḍa**
Kurşuna **üsrüb** altuna **ıkyān**
- 6 **Lemleme** dirmek **kaḥkaḥa** gülmek
Hervele yelmek gezmege **seyrān**

¹²⁹ El-kıṭatü's-sādise fî-baḥri'l- (recez) el-maṭviyy el-müreffel el-murabba' S2: El-kıṭatü's-sādise der-baḥr-i hezec-i sālīm S1; Kıṭ'a-i şeştüm der-baḥr-i recez-i maṭviyy-i müreffel Ç.

¹³⁰ قنطرة S1, S2: قطرى Ç.

¹³¹ temren

¹³² dāye S2, Ç: dāyi S1.

¹³³ tis'ün S1, S2: tis'in Ç.

¹³⁴ Bir ile S1, Ç: Bir-ile S2.

¹³⁵ yaşduḡ S1: yaşdıḡ Ç.

¹³⁶ milḥafa S2, Ç: melḥafa S1.

¹³⁷ jīve: civa

7 Binide **merkeb** delgüye **mişkab**
Dilküye¹³⁸ **sa'leb** porşuğa¹³⁹ **darbān**

(S2 86a)

8 **Fırka** vü **fevc** ü **aşabe**¹⁴⁰ vü **hizb**
Şirzime bölük **kāfile** kervān

9 **Silsile** zencir **mıtfahat** kef-gir
Migrafa kepçe **mircel**(e) **kazğan**

10 **Nāhiye** yöre **şākile** töre
Bādiye bedyet¹⁴¹ **meşma'a** şamdān

11 **Ālim** ü **cāhil** bilür ü bilmez
Avsece diken **kındıra**¹⁴² **kevlān**

(S1 67a)

12 Müfte'ilātün müfte'ilātün
Yarışalum gel hoşça bu meydān¹⁴³

-7-

El-kıṭatü's-sābi'a fī-baḥri'l-müteḳārib el-müsemmen el-maḳşūr¹⁴⁴

(Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül)

1 **Ḥatendür** güyegü gelindür **'arūs**
Decāce tavuğdur u **dike** ḥorūs

(Ç 4b)

¹³⁸ tilki

¹³⁹ porşuğa S1, S2: porşığa Ç.

¹⁴⁰ aşabe S2, Ç: uşbe S1.

¹⁴¹ sahra, çöl

¹⁴² hasır otu

¹⁴³ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasının derkenarında yer almaktadır.

¹⁴⁴ El-kıṭatü's-sābi'a fī-baḥri'l-müteḳārib el-müsemmen el-maḳşūr S2: Kıṭa-i heftüm der-baḥr-i müteḳārib-i maḳşūr Ç; Kıṭa S1.

- 2 **Şemûl** u **rahîk** ü **humeyyâ** süci
Ṭalv¹⁴⁵ sirçe sağraqlar adı **kû'ūs**
- 3 **Ṭalâkat** açık yüzlülük **vech** yüz
Turş yüzü kişiye dirler **'abūs**
- 4 Süñü **rumh** u **şamşâm şârim** kılıç
Micen cünne kalkan çomakdur **debbūs**
- 5 **Ṭunub** çâdır ipi **veted** kazuğı
Serîr adı taht u oturmak **cülūs**
- 6 **Za'im** ü **re'is** ü¹⁴⁶ **semeyda'** ulu
Rü'esâ ulular u başlar **rü'ūs**
- 7 **Cesed cism** ü **cirşî** vü **cüşmân** ten
Tenün kâlibı **şahş** u cânlar **nüfūs**
- 8 **Zamîr** ü **fu'âd** u **haleddür**¹⁴⁷ gönül
Başîra zihin nühye **'aql** oldı us
- 9 **Cesâlik üşku**f gavur kâdısı¹⁴⁸
Naşârî gavurlar papaslar¹⁴⁹ **kusūs**
- (S1 67b)
- 10 **Kenîse** kilîse vü **râhib** keşiş
Geyik yirlerine didiler **künūs**

¹⁴⁵ Bu kelime S1 nüshasında "tulû" şeklindedir. Oysa sözlüklerde "gerek hayvandan gerekse diğer varlıklardan olan küçük nesne" manasındaki "talv" şekliyle bulunuyor (Koç ve Tanrıverdi, 2014: 5855). Ç nüshasında ise "zücâc" şeklindedir. Burada da "cam" manasındaki "sırça" (سرچہ) kelimesiyle aynı şekilde yazılmasından kaynaklanan bir durum vardır.

¹⁴⁶ Atf vav'ı S1 nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

¹⁴⁷ haleddür S1, S2: hulddur Ç.

¹⁴⁸ Bu kelime vezin zaruretinden üç nüshada da "قاضى" şeklinde yani kısa "i" ile yazılmıştır.

¹⁴⁹ papaslar S1, Ç: papazlar S2.

11 Eşekler **hamîr** ü katırlar **biğâl**
Keçiler **unûz** u tekeler **tuyûs**

12 Fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül
Lügât cevheri yoğ-ısa sende sus¹⁵⁰

-8-

El-Kıṭatü's-sâmine fî-baḥrî'r-recez el-maṭviyy el-maḥbûn¹⁵¹

(Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün)

(S2 86b)

1 **Fül** fik ü **hulbe** boy itburunı **ğayzurân**
Şebs turağ otudur¹⁵² kerdemedür¹⁵³ **eyhuḳân**

2 **Bâb** kapu **beyt** ev **hibb** sevi **hibbe** sev
Cünd çeri **şıyt** çav **râh** süci **rûh** cân

3 **Kerneb**¹⁵⁴ adıdır kelem yoḳluḳ adıdır **adem**
Ḳoyun adıdır **ganem** **râî** adıdır çoban

4 **Ḳar** kabaḳ **milh** tuz **üzñ**¹⁵⁵ kulaḳ **nuṭḳ** söz (S1 68a)
Heyc **ğubâr** **ğabre** toz iş buyuran **ḳahramân**

(Ç 5a)

5 **Miḥşad** u **mincel** oraḳ **muşt** darak¹⁵⁶ der¹⁵⁷ **arak**
Şurve¹⁵⁸ adıdır **marak** barmaḳ¹⁵⁹ adıdır **benân**

¹⁵⁰ Bu beyit S2 ve Ç nüshalarında yoktur.

¹⁵¹ El-Kıṭatü's-sâmine fî-baḥrî'r-recez el-maṭviyy el-maḥbûn S2: Kıṭa-i heştüm der-baḥr-i مَدْخ maṭviyy-i meksûf Ç; Kıṭa S1.

¹⁵² turağ otudur S1, Ç: turağ otudur S2.

¹⁵³ kerdime

¹⁵⁴ Kerneb S2, Ç: Kürnüb S1.

¹⁵⁵ üzñ S1, S2: üzün Ç.

¹⁵⁶ darak S1, S2: taraḳ Ç.

¹⁵⁷ ter

¹⁵⁸ çorba

¹⁵⁹ barmaḳ S1, Ç: barmağ S2.

- 6 **Mirvaḥa** di yelpeze **ente lenā** sen bize
Batrıka¹⁶⁰ di ƣarpuzı ƣardal adı¹⁶¹ **ispetān**¹⁶²
- 7 Ƙurşaq adı **ḥavşala** boqlıƣ¹⁶³ adı **mezbele**
Börk adıdır **berṭala**¹⁶⁴ **mikḫal**¹⁶⁵ adı sürme-dān¹⁶⁶
- 8 Yorĝa adıdır **cemūm**¹⁶⁷ ḥastalıƣ adı **külūm**
İssi yel¹⁶⁸ adı **semūm süllem** adı nerdübān
- 9 **Ḥatm** dimeklik tamām **ƣıdve** dimeklik imām
Ulu dimeklik **hūmām tibn** dimeklik şaman
(S1 68b)
- 10 **Fülfül** adıdır büber **minḥat** adıdır keser
Kesek adıdır **meder dümmel** adıdır ƣıban¹⁶⁹
- 11 **Fey** ĝanımetdürür¹⁷⁰ **urs** u **arūsī** düĝün
Zā'ine dişi ƣoyun dişi eşekdür **etān**
- 12 Müfte'ilün fā'ilün müfte'ilün fā'ilün
İlme dürişen cüvān ser-ver olur bir zamān¹⁷¹

¹⁶⁰ Batrıka S1, S2: Batrıka Ç.

¹⁶¹ adı S2, Ç: adıdır S1.

¹⁶² Bu beyit Ç nüshasında 7. beyittir.

¹⁶³ boqlıƣ S2, Ç: boqluĝ S1.

¹⁶⁴ berṭala S2, Ç: burṭala S1.

¹⁶⁵ mikḫal S2, Ç: mükḫul S1.

¹⁶⁶ Bu beyit Ç nüshasında 6. beyittir.

¹⁶⁷ cemūm S1, Ç: cümüm S2.

¹⁶⁸ yel S2, Ç: yil S1.

¹⁶⁹ Bu beyit Ç nüshasında yoktur.

¹⁷⁰ ĝanımetdürür S1, Ç: ĝanımet bulan S2.

¹⁷¹ Bu beyit S2 nüshasında yoktur ve Ç nüshasının 4b sayfasının derkenarında yer almaktadır.

El-ķıřatü't-(tis'a) fî-baħri'r-remel el-müseddes el-maħzûf¹⁷²

(Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât)

1 **Tîn** encîr¹⁷³ ü **ğubeyrâ** igdedür
Ĥubz etmekdür (ü) cerdaķ¹⁷⁴ **girdedür**

2 İl¹⁷⁵ **vilâyet** köy yeridür **'aķâr**
Ķarye köy ü Şehir adı **beldedür**

3 **Kânün** ocaķ **nâr** od u kül **remâd**
Faħm kömür **fi'r-remâdi** küldedür

4 **Külye** bögrek **kebd¹⁷⁶** baķır **rükbe** diz
Ĥılb yürek ķabı ķurŐaķ¹⁷⁷ **mîdedür**

(S1 69a)

5 **Ĥavĥ** Őeftâlû vü **rummândur** enâr
Ķalb göñüldür ü¹⁷⁸ **ĥavbâ¹⁷⁹** gövdedür¹⁸⁰

(S2 87a)

6 **Kûze** bardaķ **levz** bâdem sirke **ĥal**
Bardaķ aŐduķları yir **berrâdedür**

7 **Ĥalf** ard u **ĥaysümâ** her yerde kim
Hâhünâ bunda **hünâke** andadur

¹⁷² El-ķıřatü't-(tis'a) fî-baħri'r-remel el-müseddes el-maħzûf S2: Ķıřa-i nüħüm der-baħr-i remel-i maħzûf Ķ: Ķıřa S1.

¹⁷³ encîr Ķ: incîr S1.

¹⁷⁴ tandır ekmeķi

¹⁷⁵ İl S1, S2: Ehl Ķ.

¹⁷⁶ kebd S1, S2: kebid Ķ.

¹⁷⁷ ķurŐaķ S2: ķurŐaķ Ķ: ķuŐaķ S1.

¹⁷⁸ ü S2, Ķ: -S1.

¹⁷⁹ ĥavbâ S1, S2: ĥavbâ Ķ.

¹⁸⁰ gövdedür Ķ: gevdedür S1.

8 **Vedd**¹⁸¹ ü **mevlâ** vü **habîb** ü **hidn** dost
Atalar **âbâ** vü ebe **ceddedür**

(Ç 5b)

9 **Ğulle** tağ başı vü **şâhiğ** yüce tağ
Vehde alçağ yir ü ¹⁸²çukur **hevededür**

10 **Küvve** baca **derb** dervend **tavd** tağ
Hayme çadır **hücre** adı odadur

11 Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilât
İlm-ile hayy olan ölmez zindedür¹⁸³

-10-

El-kıṭatü'l-âşire fî-baḥri't-ṭavîl el-müsemmen es-sâlim¹⁸⁴
(Fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün)

1 **Merâret** öd ü **mirât** gözügü¹⁸⁵ **hibe** bahşış
Teceddüd yeni olmak **mücedded** yenilenmiş

2 **Hayâ vadğ** ile¹⁸⁶ yağmur **hulî hulyile** bezek (S1 69b)
Seğab cû' ile¹⁸⁷ açlık **senâ medğ** ile¹⁸⁸ alkış

3 **Medîne** ulu şehir ü 'acûze kararı 'avrat
Koyun soyucu **sellâh meslûh** soyulmuş

¹⁸¹ Vedd S1, Ç: Vüdd S2.

¹⁸² ü S2, Ç: -S1.

¹⁸³ Bu beyit S2 ve Ç nüshalarında yoktur.

¹⁸⁴ El-kıṭatü'l-âşire fî-baḥri't-ṭavîl el-müsemmen es-sâlim S2: Kıṭa-i deḥüm der-baḥr-i ṭavîl Ç: Kıṭa S1.

¹⁸⁵ gözügü

¹⁸⁶ vadğ ile S1, Ç: vadğla S2.

¹⁸⁷ cû' ile S1, Ç: cû'la S2.

¹⁸⁸ medğ ile S1, Ç: medğle S2.

- 4 Düdügün adı **mizmār** anı çalıcı **zemmār**
Kāfir¹⁸⁹ kuşağı **zūnnār** arayıcı **müfettiş**
- 5 **Ba'ūzat** üyez ü **leys** sinek dutcı¹⁹⁰ örümcek
Şezā at sinegi vü **sebu'** yırtıcı **sin**¹⁹¹ diş
- 6 **Naşihat** ögüt¹⁹² ü **den**¹⁹³ küp ü **hāmile** yüklü
Zehar çiçek ü **iccāş** erik **fākihet** yemiş
- 7 **Ḳaran**¹⁹⁴ boynuz u **aḳrān** yakınlar u kıyu **cüb**¹⁹⁵
Enīn inji¹⁹⁶ vü **ğass** u **naḥīf** arıĝ¹⁹⁷ u **şe'n** iş
- 8 **Lübed** çokluk¹⁹⁸ u **lubb** uş şuya talıcı **kāmūs**
Haber bilici **cāsūs** katı tutucu **bātiş**
- 9 **Naḥl** bal arusıdır¹⁹⁹ **leheb** od yalırdır²⁰⁰
Şerā kurdeşenidür **vece'** ağru **verem** şiş
- 10 Düzülmüş **müheyyādur**²⁰¹ yücelmiş **mu'allādur**²⁰²
Süzülmüş **muravvaḳdur**²⁰³ şusızdır²⁰⁴ **müte'attiş**

¹⁸⁹ Kāfir Ç: Kevür S1, Kāvür S2.

¹⁹⁰ dutcı S1, S2: tutcı Ç.

¹⁹¹ Aslı "sinn" olan kelimeyi vezin zaruretinden "sin" şeklinde yazdık.

¹⁹² ögüt S1, Ç: ögüd S2.

¹⁹³ Aslı "denn" olan bu kelime nâzım tarafından vezin zaruretinden "den" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁴ Ḳaran S2, Ç: Ḳarın S1.

¹⁹⁵ Aslı "cübb" olan bu kelime nâzım tarafından vezin zaruretinden "cüb" şeklinde yazılmıştır.

¹⁹⁶ inji

¹⁹⁷ arıĝ S1, Ç: aruĝ S2.

¹⁹⁸ çokluk S1: çoklık Ç, çokluĝ S2.

¹⁹⁹ arusıdır S1, S2: arısıdır Ç.

²⁰⁰ yalırdır S1, Ç: yalırdır S2.

²⁰¹ müheyyādur S1, Ç: ne müheyyā S2.

²⁰² mu'allādur S1, Ç: ne mu'allā S2.

²⁰³ muravvaḳdur S1, Ç: ne muravvaḳ S2.

²⁰⁴ şusızdır S1, Ç: şusız ne S2.

- 11 **Raham** kırtal u **zürzür** sığırcık **usse** güye
Tamar **ırk** u ilik **muḥ**²⁰⁵ **harif**²⁰⁶ güz **şitâdur**²⁰⁷ kış

(Ç 6a)

- 12 Fe'ülün mefâ'ilün fe'ülün mefâ'ilün
Sa'âdet bulam dirseñ oğul gice gün dürüş²⁰⁸

-11-

El-kıṭatü'l-hādî 'aşer fî-baḥri'l-hezec el-aḥreb el-mekfûf²⁰⁹

(Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün)

- 1 **Kaffâl** kilidci vü **hevl** korku **kamer** Ay
Sekkâk bıçaqçı vü **'alât** örs ü **ganî** bay
- 2 **Şabbâğ** boyacı vü **kalîl** az u **deyn**²¹⁰ borç
Seyyâf kılıççı vü **sehm** oğ u **kavs** yay
- 3 **Hânûta**²¹¹ düken²¹² dinür ü²¹³ **tâḥüne** degirmen
Ḥod-re'ye **mürâî** dinür ü fikre daḥı **re'y**
- 4 **Urviyye** dişi keçi **leben** süd ü **aḳıṭ** keş
Seccâde namâzlağı **şadâ** yanğu²¹⁴ **âhî** vay
- 5 **Nâ'ûra** tolap adı vü **tarfâ** adı yılğun
Güç oldı **'asîr** adı **yesîr** adı da kolay

²⁰⁵ Aslı "muḥḥ" olan bu kelime nâzım tarafından vezin zaruretinden "muḥ" şeklinde yazılmıştır.

²⁰⁶ ḥarîf S2, Ç: ḥarîf S1.

²⁰⁷ şitâdur S1, Ç: ü şitâ ne S2.

²⁰⁸ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

²⁰⁹ El-kıṭatü'l-hādî 'aşer fî-baḥri'l-hezec el-aḥreb el-mekfûf S2: Kıṭa-i yek dehüm der-baḥr-i hezec-i aḥreb-i mekşûf-ı maḥzûf Ç: Kıṭa S1.

²¹⁰ deyn Ç: derek S1, S2.

²¹¹ Hânûta Ç: Hânûta S1, S2.

²¹² dükkân

²¹³ ü S2, Ç: -S1.

²¹⁴ yanğu S2, Ç: yanğu S1.

- 6 **Lebbād**²¹⁵ keçeci vü **verā** ard u **emām** öñ (S1 71a)
Reccāle²¹⁶ yayalar u **lehef** ğuşşa **şayf** yay
- 7 **Zu'rūr** kızcılık²¹⁷ u **sefercel** adı ayva²¹⁸
Zebbāh baķar daķı boğazlayıcı²¹⁹ dumbay²²⁰
- 8 **Luffāha** yılağuç²²¹ di vü **tuffāh** daķı elma
Ķavvāda gidi²²² di vü **fazīhat** daķı rüsvāy
- 9 **Tehcīd** uyutmağ u **şikāyet** gile itmek
Cerrāh otacı vü **baķal bāsıl** ü manķay²²³
- 10 Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fe'ülün
Cāhilden ırağ ol saņa ğayr itmez o bī-re'y²²⁴

-12-

El-ķıķatü's-sāniye 'aşer fī-baħri'r-remel el-müseddes el-maħbün²²⁵
(Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilāt)

- 1 Güneş ü Ay'a dinilür **ķamerān**
Dolayu gezmege dirler **ķavafān**
(S1 71b)
- 2 **Ṭala'a** toğdı toľundı **ğarabe**
Raķabe boyun erimek **zevebān**
(Ç 6b)

²¹⁵ Lebbād S1: Libbād Ç.

²¹⁶ Reccāle S1: Ricāle Ç.

²¹⁷ kızcılık S1, Ç: alıçdur S2.

²¹⁸ ayva S2, Ç: ğayva S1.

²¹⁹ boğazlayıcı Ç: boğazlacıla S1, S2.

²²⁰ Kelimenin "ķumbay" طومباى şekli de vardır.

²²¹ Bu kelime sözlüklerde bulunamadı.

²²² gidi S2, Ç: kesi S1.

²²³ bahadır, yiğit

²²⁴ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

²²⁵ El-ķıķatü's-sāniye 'aşer fī-baħri'r-remel el-müseddes el-maħbün S2: Ķıķa-i düvāzdehüm der-baħr-i remel-i maħbün-ı maħzūf Ç: Ķıķa S1.

- 3 **Eceme** mîşe **secencel** gözüğü²²⁶
Âdemî-y-ile perîye **sakalân**
- 4 'Acele ivmek ü kaşlı 'acele
Bakara inek ü şusuz 'aşaşân
- 5 **Haşefe** başına dirler zekerün
Boyunuş tamarına da **vedecân**
- 6 **Ahaze** aldı vü deldi **seşabe**
Semere yemiş ü²²⁷ cânlu **hayevân**
(S2 88a)
- 7 **Şereke** duzağ eyü iş **hasene**
Sereşân yengeç ü **dünyâ** bu cihân
- 8 **Esele** dilün ucıdur **kaşabe**
Burunuş düdüğü uçmak **tayerân**
- 9 **Katere** toz u **keberdür** kebere²²⁸
Ölü **meyyitdür** ü cânsız²²⁹ **mevetân**
- 10 **Şerere** od koğıdurur²³⁰ **sene** yıl
Yüregün oynamasıdur **hafakân**
- 11 Fe'ilâtün fe'ilâtün bu kitâb
Oğyanı ider üstâd-ı zamân²³¹

²²⁶ gözgü

²²⁷ Atıf vav'ı Ç ve S1 nüshalarında hareke ile gösterilmiştir.

²²⁸ gebre otu

²²⁹ cânsız S1: cânsız Ç.

²³⁰ koğıdurur S1: koğıdur S2, Ç.

²³¹ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

El-kıṭatü's-sāliṣe 'aṣer fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḳṣūr²³²

(Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilāt)

(S1 72a)

- 1 **Nef'** aşşı aşşı itmek **intifā'**
Cum'a dirnek dirnek itmek **ictimā'**
- 2 **Sīd** ü **sirḥān** kurd maymun adı **kırd**
Fehd pars u yırtıcılardur **sibā'**
- 3 **Bāb** u **tarz** u **şınf²³³** dürlü **reys²³⁴** yün
Kitf yağrın **ibt** koltuk kol **zırā'**
- 4 **Ġaşy** kendüden uğunmak **ḳayḥ** irin
Dā' ağrı baş ağrısıdur²³⁵ **şudā'**
- 5 **Māliḥülyā** delülük ü **ḥatf²³⁶** ölüm
Sil'e or u ağız ağrısı **ḳulā'**

(Ç 7a)

- 6 **Bur** sağık **sukm** u **illet** şayruluk²³⁷
Şamṭ ḳarmak ḳopmuş olmak **inḳilā'**

(S1 72b)

²³² El-kıṭatü's-sāliṣe 'aṣer fī-baḥri'r-remel el-müseddes el-maḳṣūr S2: Kıṭa-i sızdehüm der-baḥr-i remel-i maḥzūf Ç: Kıṭa S1.

²³³ şınf Ç: ḥayf S1, S2.

²³⁴ Üç nüshada da "reys" şeklinde harekelenen bu kelime sözlüklerde "rış" şeklindedir (Kırkılıç ve Sancak, 2009: 816; Koç ve Tanrıverdi, C 3. 2014: 281.)

²³⁵ ağrısıdur S2: ağrısı S1, S2.

²³⁶ ḥatf Ç: ḥıtf S1.

²³⁷ şayruluk S1: şayruluk Ç.

- 7 **Zu'm** şanu vü **zi'âmet**²³⁸ ululuk
Ṭal'a yüz ü yüce olmak **irtifâ'**
- 8 **Rab'** menzil **rub'** dördün²³⁹ birisi
Ruḳ'a pāre pāreler adı **rukā'**
- 9 **Ḥaṭf** kapmak **ḥaşf** na'lîn dikmek
Ḳar' dögmek eylik itmek **ıştınā'**
- 10 **Ravza** çayır²⁴⁰ **ebb** otlak yiridür²⁴¹
Ẓay'a köy ü cem'idür anuḡ **zıyā'**
- 11 **Re'b** mantar **ḡallat** ekin ḥāşılı
Şā' ölçek maşraba daḡı **şuvā'**
- 12 **Nevm** uyḡu uyḡusuzluḡdur **sühād**
Sem' işitmek dinlemeklik **istimā'**
(S2 88b)
- 13 **Cīd** boyun **şudḡ** perçek²⁴² **şa'r** şaç
Sedy emcek emcek itmekdür **rezā'**²⁴³
- 14 **Fā'ilātün** kim oḡursa fā'ilāt
Cümle 'ālem aḡa ider iltiyā'²⁴⁴

²³⁸ Üç nüshada da "zi'âmet" şeklinde geçen bu kelime sözlüklerde "ze'âmet" şeklindedir (Kırkkılıç ve Sancak, 2009: 1126; Koç ve Tanrıverdi, C. 5. 2014: 5015).

²³⁹ dördün Ç, S2: dördün S1.

²⁴⁰ "çayır" kelimesi S1 nüshasında چائر şeklinde yazılmıştır.

²⁴¹ yiridür S2, Ç: yeridür S1.

²⁴² perçek S1, S2: pürçek Ç.

²⁴³ rezā' Ç: rızā' S1.

²⁴⁴ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

Qıta-i çehârdehüm der-baħr-i recez-i taħlî²⁴⁵

(Müstefilün fe'ülün müstefilün fe'ülün)

1 **Furķān Nübī** di Qur'ān bellü söz adı **bürhān**
Bellü kişiler **ayān** begler begi de **sultān**

2 **Üsbü'** adı hefte **fālūzec²⁴⁶** adı pelte²⁴⁷ (S1 73a)
Şacūr²⁴⁸ adı ħalta²⁴⁹ **cādiyy** adı zafrān²⁵⁰

3 'Ahdin şıyıcı **nekkās** gendāneye²⁵¹ di **kürās**
Ekin ekene **ħarrās** çift öküzine **feddān**

4 Urġan bükücü **ħabbāl** yük götürici **ħammāl**
Göz otacısı²⁵² **keħħāl** güreşçi²⁵³ tonı **tubbān**

5 Günler dimege **eyyām** yıllar dimege **a'vām**
Bu yıl dimege **el-ām** şimdi dimege **el-ān**

(Ç 7b)

6 Yarım geceye **behre** taħla dimege **bükre**
Bir kez dimege **merre** ne vaqt dimege **eyyān**

²⁴⁵ Qıta-i çehârdehüm der-baħr-i recez-i taħlî Ç: El-ķıtatü'r-rābi'a 'aşer fi-baħri'l-muzāri' el-aħreb S2, Qıta S1.

Ç nüshasındaki manzumenin başlığında "recez-i مكيول" gibi bir tamlama yer almaktadır fakat eski harflerle yazmadan aynen aldığımız kelimenin hangi illet veya zihaf olduğunu bulamadık. Vezne bakıldığında burası "fe'ülün" cüzüne denk gelmektedir. Çünkü bu cüz recez bahrinin aslî cüzü olan "müstefilün"ün "taħlî" zihafıyla meydana gelen şeklidir.

²⁴⁶ fālūzec S1, S2: fālūdec Ç.

²⁴⁷ Nişasta, şeker ve su karışımının pişirilerek soğutulmasıyla yapılan bir tatlı türü.

²⁴⁸ şacūr S1, S2: sácūr Ç. Sözlüklerde ساجور şeklindedir (Koç ve Tanrıverdi, C. 2. 2013: 2002; Kırkkılıç ve Sancak, 2009: 828).

²⁴⁹ köpeğin boynundaki tasma

²⁵⁰ zafrān S2, Ç: safrān S1.

²⁵¹ gendāne: yabancı sarımsak, yabancı pırasası

²⁵² otacısı S1, Ç: otacıdır S2.

²⁵³ güreşçi S2, Ç: güreşçi S1.

- 7 Çıkarmağa di **ihrâc** tar itmege di **ihrâc**
Eşkûn²⁵⁴ ata di **himlâc** develere di²⁵⁵ **bu'rân**
(S1 73b)
- 8 Kıpuz çalıcı 'avvâd av avlayıcı **şayyâd**
Tamar urıcı²⁵⁶ **faşşâd** şaplayıcı **şaf'ân**
- 9 Benzemege di **eşbâh** uyarmağa di **inbâh**²⁵⁷
Şulara dağı **emvâh** balıklara di **nînân**
- 10 Önegü kişi 'ânid havan dögici **mârid**
Yol gözleyici **râşid** panbuğ²⁵⁸ şatıcı **kaţţân**
- 11 Girdürmege di **idhâl** şoldurmağa di **izbâl**²⁵⁹
Virbimege di **irsâl** eylüğe digil **ihsân**
- 12 Kaşnağ düzici **aţţâr** koğu şatıcı 'aţţâr
At otacısı **bayţâr** şayru evi **mâr-istân**
- 13 Kutsız kişi di **meysûm** burun düdüğü **hayşûm** (S1 74a)
Boğaz delüğü **hulķûm** eņek çukuru **nûnân**²⁶⁰
- 14 Müstefilün fe'ülün müstefilün fe'ülün
Olsa ğidâ-yı ma'sûm hâzık olur çü Loķmân²⁶¹

²⁵⁴ Bu kelime için 17/3'ün dipnotuna bakınız: "aşğun"

²⁵⁵ di S1, S2: - Ç.

²⁵⁶ tamar urıcı S1, S2: kan alıcıya Ç.

²⁵⁷ inbâh S2, Ç: enbâh S1.

²⁵⁸ panbuğ S1: panbık Ç.

²⁵⁹ izbâl S2: idbâl S1, Ç.

²⁶⁰ Sözlüklerde نونة şeklinde (Koç ve Tanrıverdi, C. 6. 2014: 5525; Kırkkılıç ve Sancak, 2009: 771).

²⁶¹ Loķmân Ç, S2: Nu'mân S1.

Beyit S2 nüshasında yoktur.

El-ķıřatü'l-hāmise 'ařer fī-baħri'l-hezec el-müseddes el-maķřūr²⁶²

(Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün)

- 1 Ķoruķ **ħıřrım** üzüm salkımı **'unķūd**
 'İneb üzümdürür **kümmeřr²⁶³** armud

(S2 89a)

- 2 **Veter** şeşte kılı²⁶⁴ **mızrāb** zaħme
 Rebāb ıķlıķdurur řeřtā daħı **'ūd**

- 3 Depe **rebve** vü cem'idür **revābī**
 'Arā düz yir ü yir yaruęı **uħdūd**

- 4 Bıçaķ **sikkīn** demür kesküsi **mıķrāř**
 Ege **mibrād²⁶⁵** egelenmiř de **mebrūd**

(Ç 8a)

- 5 Ekin **zer'** ü ekinlik adı **mezra²⁶⁶**
 Biçen **ħařřād** biçmeklik de²⁶⁷ **maħřūd**

- 6 **Defe** def ü defün pulları **cülcül**
 'Aded saęıř²⁶⁸ řayılmıř adı **ma'dūd**

- 7 **Necis** murdāra **řāhir** arıya di
 'Adū düřmen sürülmıř daħı **mařrūd**

²⁶² El-ķıřatü'l-hāmise 'ařer fī-baħri'l-hezec el-müseddes el-maķřūr S2: Ķıřa-i pencdeħüm der-baħr-i hezec-i maħzūf Ç: Ķıřa S1.

²⁶³ Sözlüklerde كتمرا şeklindedir (Koç ve Tanrıverdi, C. 3. 2013: 2322; Kırkkılıç ve Sancak, 2009: 544).

²⁶⁴ kırış

²⁶⁵ Sözlüklerde مبرد şeklindedir (Koç ve Tanrıverdi, C. 2. 2013: 1360; Kırkkılıç ve Sancak, 2009: 652; Kırkkılıç, 1999: 249).

²⁶⁶ mezra' S1, Ç: meZRÜ' S2.

²⁶⁷ biçmeklik de S2, Ç: biçilmış daħı S1.

²⁶⁸ sağış S1, S2: şağış Ç.

8 **Ṭavīl** uzun kışalmış nesne **maḫşūr**
'**Arīz** inlü²⁶⁹ çekilmiş nesne **memdūd**

9 **Eşell** elsüz **zemin** kötrüm köse **eṣaṭ**²⁷⁰
Ḳadem ayak **ḫıṭā** adım²⁷¹ **ḫayā** ud

(S1 75a)

10 **Ġazā** süñsük ağacı vü güye **sūs**
Ḥader iniş ü²⁷² büyük taş **cülmūd**

11 **Reşāş** adı ḳalay **mismār** adı mīḥ
Ḥadīd adı demür şiş adı **seffūd**

12 Mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün
Bilenler oldı fi'd-dāreyn mes'ūd²⁷³

-16-

El-ḳıṭatū's-sādise 'aşer fī-baḫri'r-remel el-müsemmen el-maḫbūn el-
maḫşūr²⁷⁴

(Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilāt)

1 **Kelime** bir söz ü cem'i **kelim** ü hem **kelimāt**
Yazıcı **kātib** ü **münşīdūr** ü²⁷⁵ divit de²⁷⁶ **devāt**

2 **Seheb** ü fedfed²⁷⁷ ü **beydā** vü **felāt** adı yabān
Sehebūḡ cem'i **sühüb** oldı felātuḡ **felevāt**

(S1 75b)

²⁶⁹ enli

²⁷⁰ Mısradaki vezin aksamaktadır.

²⁷¹ adım S2, Ç: adımlar S1.

²⁷² ü S1, Ç: -S2.

²⁷³ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

²⁷⁴ El-ḳıṭatū's-sādise 'aşer fī-baḫri'r-remel el-müsemmen el-maḫbūn el-maḫşūr S2: Ḳıṭa-i şeşdehüm der-
baḫr-i remel-i müsemmen-i maḫbūn-ı maḫzūf Ç: Ḳıṭa S1.

²⁷⁵ ü S2, Ç: -S1.

²⁷⁶ divit de: S1, Ç: divide S2.

²⁷⁷ düz yer, büyük sahra

- 3 **Derece rütbe** dinür nerdübānu²⁷⁸ ayağına
Birinüñ cem'i **rütebdür** birisinüñ **derecāt**
- 4 **Bekere**²⁷⁹ çarhına dirler kıyunuñ kıyı **kalīb**
Kaṭı taşa daḥı **şahra** uvacık taşa **haşāt**
- 5 Gegüze²⁸⁰ **nahra** dinür **hāşıra** kovuḵ böğüre
Sebeḥat şüre yire dinür ü cem'i **sebeḥāt**
- 6 Ayuñ evvel günü **ğurre** şonı hem **selḥ** ü **muḥāk**²⁸¹
Ödege **ğurm** u **ğudāt** taṅla vü cem'i **ğadavāt**
- (S2 89b, Ç8b)
- 7 **Remeke** kışrağ adı ayğır adı daḥı **hışān**
Buzağı **ıcle** yabān öküzi dişisi **mehāt**²⁸²
- 8 Karaca karğa²⁸³ **ğurāb** oldı vü kıuzğun ne²⁸⁴ **ğudāf** (S1 76a)
Deve kıuşı adı **nu'am** oldı bağırtlak **kaṭāt**
- 9 Ügeyik adı nedür **fāhte** **bebğā** vü²⁸⁵ **tūṭī**
Alaca karğa nedür **ebqa'** ü çaylak ne²⁸⁶ **hıdāt**
- 10 **Vesenī** puta taṭııcıdur u **naşrānī** gāvur
Bağy azmaḥdur u hem azıcılar daḥı **buğāt**

²⁷⁸ nerdübānuñ S1, Ç: مردویانک S2.

²⁷⁹ bekere Ç: bükre S1.

²⁸⁰ *Yeni Tarama Sözlüğü'*nde "gögüz" şeklindedir (Dilçin, 1983: 96).

²⁸¹ muḥāk Ç: meḥāk S1.

²⁸² mehāt S2, Ç: mūhān S1.

²⁸³ karğa S2, Ç: ğarğa S1.

²⁸⁴ ne S1: -S2, Ç.

²⁸⁵ vü S1, S2: -Ç.

²⁸⁶ ne S1: -S2, Ç.

11 Döşege **naṭ** u **firāş** u küpeye²⁸⁷ **şenf** ü **şünūf**²⁸⁸
Budaga **ğuşn** u **każīb**²⁸⁹ bitmege **nebt** ile **nebāt**

12 Gemiye **fülk** ü **sefīne** di vü yelkene **şirā**²⁹⁰
Denize **lucce** vü **tımm** Güneş'e **yūḥ** u **mehāt**

13 Ülüye **hişşe** vü **kışt** u bölüğe **şeml** ü **mele**'
Şekere **sükker** ü **kand** u azuğa **kūt** u **betāt**

(S1 76b)

14 **Cereb** uyuzdur u **ḥikket** gıcık (ü) **şarṭ** çiriş
Sakar u **hāviye** tamu işiñ **ālātı edāt**

15 Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilāt
Okı yaz 'ār-ı ceh(i)lden bulasız tā ki necāt²⁹¹

-17-

El-kıṭatü's-sābi'a 'aşer fī-baḥri'l-hezec el-müşemmen es-sālim²⁹²
(mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün)

1. Öküz şatıcı **baḳḳār** u ḥalāyık²⁹³ şatıcı **nehḥās**²⁹⁴
Meşed kazıcı **ḥaffār** u süpürge şatıcı **kennās**

²⁸⁷ küpeye S1, S2: küpe Ç.

²⁸⁸ Her iki şekilde de yazılabildiği belirtilen bu kelime S1 nüshasında "şenef" ve Ç nüshasında "şünūf" şeklinde geçmektedir. Sözlüklerde ise "şenef" veya "şünūf" kelimelerinin "küpe" ile ilgili bir karşılığı bulunamamıştır. "Şenf" kelimesinin çokluğu "şünūf" شنوف'tur. Hem mana hem de vezin bakımından uygunluğu münasebetiyle bu şekilde yazdık.

²⁸⁹ każīb Ç: kaşıb S1, S2.

²⁹⁰ şirā Ç: şerā S1.

²⁹¹ Beyit S2 nüshasında yoktur.

²⁹² El-kıṭatü's-sābi'a 'aşer fī-baḥri'l-hezec el-müşemmen es-sālim S2: Kıṭa-i heftdehüm der-baḥr-i hezec-i sālīm-i müşemmen Ç: Kıṭa S1.

²⁹³ ḥalāyık S2: ḳalā'ık S1, ḳalāy Ç.

²⁹⁴ nehḥās S1: nehḥās S2, Ç.

- 2 Haber virmeklik²⁹⁵ **ihbār** iñen çok söylemek **iksār**
Mehil virmeklik²⁹⁶ **inzār** u umudsız²⁹⁷ olmağa²⁹⁸ **iblās**
- 3 **Keme'** mantardurur **harmel** üzerlik **şih** adı yavşan
Karayandıķ²⁹⁹ adı **tarşūs** u aşğun³⁰⁰ adı da³⁰¹
- (S1 77a)
- 4 **Dücenne** karajuluğ u **şu'ā'** u **nūr** aydınlık
Menūn u **mevt** ölümdürür nedür **minnet** dađı ispās
- 5 **Berānis** burnusuñ cem'i vü **burnus** zāhidüñ tacı
Ķalānis taķyeler³⁰² adı vü taķye şatıcı **ķallās**
- (Ç 9a)
- 6 Bırakmaķlığa di **ilkā** arıtmaķlığa di **inkā**
İçirmeklige di **iskā** şuya taldurmağa **iğmās**
- 7 **Cevāmis** cāmusuñ cem'i vü **cāmūs** şu şuğırıdır³⁰³
Reşā geyik buzağusu vü aşlan adı da **dirvās**
- 8 Geçürmeklikdürür³⁰⁴ **imzā** kulaķ tıtmakđdurur **ışğā**
Yalıncaķ eylemek **irā** geyürmege digil **ilbās**
- (S2 90a)
- 9 Terāzū adıdır **mizān** u et³⁰⁵ tartıcıdır **vezzān** (S1 77b)
Şayağ şatıcıdır **semmān** herise³⁰⁶ şatıcı **herrās**

²⁹⁵ virmeklik S1, S2: virmekdür Ç.

²⁹⁶ virmeklik S1, S2: virmekdür Ç.

²⁹⁷ umudsız S2: umusuz Ç: umuzsız S1.

²⁹⁸ olmağa: olmaķ S2, Ç.

²⁹⁹ kalkan denilen dikenli ot

³⁰⁰ aşğun S1, S2: usğun Ç.

Kelimenin "eşgin, eşkin, eşgün, eşkün" şekilleri de vardır (Gülensoy, C. 1. 2011: 345).

³⁰¹ da S1, S2: ki Ç.

³⁰² takke

³⁰³ şuğırıdır S1, Ç: şığırıdır S2.

³⁰⁴ geçürmeklikdürür S2, Ç: geçirmeklikdürür S1.

³⁰⁵ u et S1: tavar S2; dağı Ç.

³⁰⁶ keşkek

- 10 Tamām eylemege **ibkâ** diri eylemege **iḥyâ**
Ḥaber virbimege **inhâ** ‘il(i)m öğrenmege **ıḳbās**
- 11 Yılan³⁰⁷ dutucıdur³⁰⁸ **ḥevvâ**³⁰⁹ yalan efsüncıdur **râkî**
Çanaḳ düzicidür **ḥazzâf** çanaḳ yalayıcı **leḥḥās**
- 12 **Beyâdır** beyderünj cem’i vü **beyder** ḥırmenünj yiri
Ve hem ḥırmen daḫı **küds** ü³¹⁰ anuñ cem’i daḫı **ekdās**
- 13 **Duḥân** dütüdürür³¹¹ cem’i **devâḥin cemre** od gözi
Şuvâz od yalıñdur hem oduñ bir pâresi **mıḳbās**
- 14 Mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün mefâ’lün
Lügatle iden istînās ḥalâş olur mine’l-eflās³¹²
(S1 78a)

-18-

El-ḳıṭatü’s-sâmine ‘aşer fî-baḥri’s-serî el-maṭviyy³¹³

(müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün)

- 1 Güneş-ile Ay’a dinür **neyyirân**
Gice ile gündüze de **dāyebân**³¹⁴
- 2 **Bırḳa’** u **cerbāndurur**³¹⁵ gök adı
Cevne daḫı Güneş ü Ay **zibriḳân**

³⁰⁷ yılan S1, S2: yalan Ç.

³⁰⁸ dutucıdur S1: dutıcıdur S2; düzicidür Ç.

³⁰⁹ ḥevvâ S1, S2: kezzâb Ç.

³¹⁰ Atf vâvı Ç nüshasında hareke ile gösterilmiştir.

³¹¹ tütün

³¹² Lügatle iden istînās ḥalâş olur mine’l-eflās S1: Ḥalâş olur mine’l-eflās lügatle iden istînās Ç.

Bu beyit S2 nüshasında yoktur. “İflās” kelimesi S1 nüshasında görüldüğü gibi “eflās” şeklinde yer almaktadır.

³¹³ El-ḳıṭatü’s-sâmine ‘aşer fî-baḥri’s-serî el-maṭviyy S2: Ḳıṭa-i hejdehüm der-baḥr-i serî-i maṭviyy Ç; Ḳıṭa S1.

³¹⁴ dāyebân S1, Ç: dāyibân S2.

³¹⁵ cerbāndurur S2, Ç: جوباندر S1.

- 3 **Ḳavs-i ḳuzah**dur elegimsağmalı
Gögüñ iki ḳıyısıdur **ḥāfaḳān**
- 4 **Ḳıṭḳıṭ** u **ṭal**³¹⁶ **rac**‘ digil yağmura
Sebseb³¹⁷ ü **mevmāt** u **mefāza** yabān
- 5 **Hā ene zā** uş dururın ben dimek
Ol iki er daḥı nedür **ellezān**
- 6 **Sıbt** oğul oğlı oğullar **benūn**
Ata vü anaya dinür **vālidān**
(Ç 9b)
- 7 **Ḳaş’a** çanak **fayḥa** nedür üsküre³¹⁸
Cefne ağaç çanak u cem’i **cifān**³¹⁹
- 8 **Ḥas**³²⁰ marul u **baḳl** tere yonca **ḳat**³²¹
Ṭop **küre** çevgen de (di) **şavlecān**
- 9 **Şahn** sarāy ortası cem’i **şuḥūn**
Ṭarf göz ü³²² gözci daḥı dīde-bān
- 10 **Liḥye** şaḳal **şārib** ü **seblet** bıyık
Yüzüñ iki yanı daḥı³²³ **ārizān**

³¹⁶ Aslı “ṭall” olan bu kelimeyi vezin zaruretinden “ṭal” şeklinde yazdık.

³¹⁷ sebseb S1, S2: deşt Ç.

³¹⁸ çukur çanak

³¹⁹ cifān S2: cefān S1, cufān Ç.

³²⁰ Aslı “ḥass” olan kelimeyi vezin zaruretinden “ḥas” olarak yazdık.

³²¹ Aslı “ḳatt” olan kelimeyi vezin zaruretinden “ḳat” olarak yazdık.

³²² ü S2, Ç: -S1.

³²³ daḥı S2, Ç: nedür S1.

- 11 **Ḳuvve** kızıl boya vü **izlim** çivit
Ḳinna dene³²⁴ çadır³²⁵ u günlük³²⁶ **lubān**³²⁷

(S2 90b)

- 12 **Laḥy** şaḳal bitdügi yir³²⁸ **mülteḥî**
Liḥyelü **emred** ne şaḳalsız olan³²⁹

- 13 Südi olan inege dirler **lebün**
At göğüsüne daḥı dirler **lebān**³³⁰

- 14 **Mürre**³³¹ ne şafrā vü ‘aḳl şiddeti
Emmek ü ‘avrat sūdüne di **lebān**³³²

- 15 **Ḡurze** nigendedürür³³³ ü **derz** yiv³³⁴
Saḳf saçaḳdurur u³³⁵ hem yeḳ **ḳunān**

- 16 Müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün
Ḥaḳ bu ki bu baḥrı bilen buldı³³⁶ kān³³⁷

-19-

El-ḳıṭatü’-t-tāsi’a ‘aṣer fī-baḥri’r-remel el-müseddes el-maḥzūf³³⁸

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

³²⁴ dene S1, S2: dāne Ç.

³²⁵ Dane çadır: Bir çeşit ot.

³²⁶ günlük yani kendir (kenevir)

³²⁷ Bu beyit Ç nüshasında 12. beyit, 12. beyit de 11. beyit olarak yer almaktadır.

³²⁸ yir S1: yer Ç.

³²⁹ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

³³⁰ Bu beyit Ç nüshasında 14. beyit, 14. beyit de 13. beyit olarak yer almaktadır.

³³¹ mürre S1: mirre Ç.

³³² Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

³³³ nigende: pamuklu kaftan

³³⁴ Birbirine bitişik olan iki şey arasındaki çizgi.

³³⁵ u S1, Ç: -S2.

³³⁶ Ç nüshasında نولدى şeklinde yazılmıştır.

³³⁷ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

³³⁸ El-ḳıṭatü’-t-tāsi’a ‘aṣer fī-baḥri’r-remel el-müseddes el-maḥzūf S2: Ḳıṭa-i nühdehüm der-baḥr-i remel-i maḥzūf Ç: Ḳıṭa S1.

- 1 **Dühn** yağ u yağcı **dehḥāndu(ru)r**³³⁹
Hem yağuş ölçegi de **kaṭṭāndur**
- 2 **Delv** külek **ress** kıuyı **kūre** şehir
Ḥūt balık cem'i de **ḥītāndur**
- 3 **Fūm** u **bürr** ü **kaḥḥ** buğday **bezr** tohum
Burçağ adı **mülk**-ile **culbāndur**
- 4 **Ās** mersin³⁴⁰ **afṣ** māzū³⁴¹ **dıḥḥ** püs
Ḥurmanuş³⁴² salkımları **ḥınvāndur**
(Ç 10a; S1 79a)
- 5 **Kils** alçu **merve** ağ taş **kaḥḥ** bağ
Ḥabr sinle **sıcn** hem zindāndur
- 6 **Ḥıdr** çölmek³⁴³ **ḥıfl** kilid **vıḥḥ** yük
Cezve egisi odlar (da) **nırāndur**
- 7 **Şıbl** aşlan enegidür³⁴⁴ **zi'b** kıurt
Ḥaysem ü **'anbes**³⁴⁵ **hemūs**³⁴⁶ aşlandı(ru)r
- 8 **Semm** ağı **ḥumme** 'akreb ağısı
Nesr kerkes ejdehā³⁴⁷ **su'bāndur**

³³⁹ dehḥāndu(ru)r S1: dühhāndu(ru)r Ç.

³⁴⁰ mersin ağacı

³⁴¹ Mazı ağacının meyvesi

³⁴² Ḥurmanuş S2, Ç: Ḥurmanuş S1.

³⁴³ çölmek S1, S2: çömlek Ç.

³⁴⁴ enek: çene

³⁴⁵ 'anbes S1: 'anbes ü S2, ḥayder ü Ç.

³⁴⁶ hemūs S1, S2: esed Ç.

³⁴⁷ ejderha

9 **Merr** geçmek **merre** kızma **mürr** acı

Hışm-ile kîn **hazlāndur**

10 **Zevk** tatmak **tav** buyruk dutmak(a)

İşlemekde ivmek **im'āndu(ru)r**

11 Fā'ilātün fā'ilātün bu kitāb

Dürr ü cevher ıolu ııkd-ı cāndur³⁴⁸

El-ḥamdü li'llāhi Rabbi'l-ālemīn 'alā külli ḥāl sive'l-küfri ve'd-ḡalāl³⁴⁹

Temmet

KAYNAKÇA

Dilçin, Cem (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yay.

Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. C. 1. Ankara: TDK Yay.

İbni Kalender (yz.). *Kitābu Türki Tazî*. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi. Antalya Tekelioğlu İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu (S1). Nu: 07 Tekeli 671/2.

İbni Kalender (yz.). *Lügat-i İbni Kalender*. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi (S2). Nu: 876/7.

İbni Kalender (yz.). *Manzume-i Lügat-i Kalender*. Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi (Ç). Nu: 19 Hk 4578.

İnce, Adnan (2015). *Lügat-i Ni'metu'llâh*. Ankara: TDK Yay.

Kırkılıç, Ahmet (1999). *Lehçetü'l-Lügat*. Ankara: TDK Yay.

Kırkılıç, Ahmet-Yusuf Sancak (2009). *Ahterî-i Kebir*. Ankara: TDK Yay.

Koç, Mustafa-Eyyüp Tanrıverdi (2014). *El-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît-Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. 6 C. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.

Nizam, Betül Sinan (2021). "Bir Mecnûanın Serencâmı: Süleymaniye Kütüphanesi Süleymaniye No. 876'da Kayıtlı Şâhidî (Manzum Sözlük) Mecnûası Üzerine". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. C. 5. S. 1. s. 408-449.

³⁴⁸ Bu beyit S2 nüshasında yoktur.

³⁴⁹ "Küfür ve dalalet dışındaki her hâlimden dolayı Allah'a hamt olsun." Bu bölüm S1 ve S2 nüshalarında yoktur.

Öztürk, Mürsel-Derya Örs (2000). *Burhân-ı Katı*. Ankara: TDK Yay.

Öztürk, Zehra- Saleh Jaradat (2021). "İbn Kalender'in manzum sözlüğü: Türkî vü Tâzî". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 22. S. 41. 1093-1150.

Said-i Nefisi (2009). "Farsça Lügatler". (çev. Şadi Aydın). *Doğu Araştırmaları*. C. 2. S. 4. s. 77-84.

Şemseddin Sâmî (1317). *Kâmûs-ı Türkî*. İkdâm Matba'ası. Der-Sa'âdet.

Şükün, Ziya (1984). *Gencinei Güftar Ferheng-i Ziya*. 3. C. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.

Turan, Muhittin (2021). *Abdurrahmân-ı Hâkî-Savgu'l-Me'âl fî-Neşr-i Nazm-ı Le'âl*. Ankara: Kurgan Edebiyat.

Uzun, Adem (2013). *Lügat-i Halîmî*. Ankara: TDK Yay.

Yılmaz, Ozan (2019). *Lisânu'l-Acem-Ferheng-i Şu'ûrî*. C. 2. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.